

A close-up photograph of numerous light-colored wooden Scrabble tiles scattered on a dark brown surface. Some tiles are arranged to spell out the word 'NEWSPAPER' in a horizontal line across the middle. Above it, the letters 'F', 'A', 'K', and 'E' are visible, suggesting the word 'KAFE' (Cafe). Each letter is printed in black on a square tile, with a small number indicating its point value (e.g., F=4, A=1, K=1, E=1, N=1, E=1, W=4, S=7).

UČITELIA PROTI DEZINFORMÁCIÁM

Kolektív autorov

2

O PUBLIKÁCII

Novodobým spoločenským fenoménom a zároveň veľkou hrozbou pre spoločnosť v súčasnosti sú falošné správy, dezinformácie a propaganda, ktoré sa s technologickým rozvojom čoraz jednoduchšie šíria nielen v médiách, ale predovšetkým na sociálnych sieťach. Práve prostredníctvom nich sú mladí ľudia častým cieľom týchto dezinformácií. Veľkú mieru zodpovednosti za správne usmerňovanie mládeže v tomto spektre informácií majú okrem rodičov vo veľkej miere aj ich pedagógovia. Aj preto je nevyhnutné, aby boli pedagógovia kvalitne vzdelávaní v tejto oblasti.

Práve preto poskytli poprední slovenskí odborníci svoje vedomosti a skúsenosti v danej problematike, a to nielen priamo vybraným účastníkom „Jesennej školy: Učítelia proti dezinformáciám“ – pedagógom, ktorí sa v dňoch 26. – 28. októbra 2018 zišli v Banskej Štiavnici. Svoje znalosti šíria aj písomnou formou prostredníctvom odborných textov, ktoré máte možnosť držať v rukách. Ide už o druhú publikáciu, ktorá voľne nadväzuje na minuloročnú príručku *Učítelia proti dezinformáciám I*.

Jesenná škola je projekt, ktorý organizuje Slovenský inštitút pre bezpečnostnú politiku (SSPI) v spolupráci s Wilfried Martens Centre for European Studies, s podporou partnerov – Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky, Nadácie Friedrich Ebert Stiftung a NATO PDD, za čo všetkým srdečne ďakujeme.

Naše poďakovanie patrí samozrejme aj lektorom, trénerom a autorom odborných textov, riaditeľom stredných škôl a vedeniu samosprávnych krajov, ktorí pomohli tento projekt propagovať a v neposlednom rade samotným pedagógom, ktorí stoja v prvej línii a poskytujú mladým ľuďom ten najdôležitejší vedomostný základ do života.

OBSAH

I.	Migrácia – mýty a skutočnosť	3
II.	Mýty a fakty o kauze Skripaľ	15
III.	Radikalizácia mládeže a čo s ňou môžu robiť učitelia	22
IV.	Ako zvládnuť diskusie o extrémizme. Komunikačné rady a metodické návody pre učiteľov	30
V.	Vigilanti - Samozvaní strážcovia poriadku a polovojenské skupiny na Slovensku.	49

MIGRÁCIA – MÝTY A SKUTOČNOSŤ

ZUZANA VATRÁĽOVÁ, autorka je vedúca úradu úrad Medzinárodnej organizácie pre migráciu (IOM) na Slovensku. Text zostavila z materiálov IOM www.iom.sk

Migrácia je jednou z najdiskutovanejších tém slovenskej spoločnosti napriek tomu, že krajina nebola nedávnymi migračnými vlnami vôbec zasiahnutá. Alebo práve preto?

Organizácie a zoskupenia, ktoré majú blízko k extrémizmu a radikalizmu, často označujú migrantov za hrozbu, proti ktorej treba bojovať a zastaviť ju. Drvivá väčšina obyvateľov Slovenska nemá osobnú skúsenosť s migráciou, nepozná žiadneho cudzinca, preto prirodzene podľahne obave z neznámeho.

Nedostatočné povedomie o skutočnom počte a skladbe migrantov vedie k vytváraniu a posilňovaniu predsudkov, ktoré sa časom stávajú súčasťou hodnôt spoločnosti. Zvyšuje sa tak riziko radikalizácie postojov verejnosti aj výskyt neznášanlivých a xenofóbnych prejavov voči migrantom. Marginalizácia migrantov zvyšuje ich zraniteľnosť a bráni úspešnej integrácii, čo má za následok vytváranie izolovaných komunít, polarizáciu v spoločnosti a nárast prejavov násilia majority voči menšinám.

Vývoj ľudstva pritom od svojich počiatkov závisí od migrácie, ktorá umožňovala výmenu informácií, skúseností a časom technológií. Podľa vedcov už predchodca dnešného človeka pred vyše 150 tisíc rokmi opatrne osídľoval planétu, skúmal neznáme územia a hľadal nové možnosti obživy. Medzičasom vznikli národy, ohraničili svoje územie, stanovili pravidlá ich prekračovania a migrácia nadobudla nové formy.

Základné pojmy

Migrácia v globálnom kontexte znamená pohyb osoby alebo skupiny osôb cez medzinárodnú hranicu (medzinárodná migrácia) alebo v rámci krajiny (vnútorná migrácia) bez ohľadu na jeho dĺžku, charakter a príčiny.

Ľudia migrujú najčastejšie z vlastného rozhodnutia za lepšími životnými podmienkami (ekonomickými, sociálnymi, kultúrnymi...) Tzv. **“push” faktory** ovplyvňujú rozhodnutie migrovať najmä v krajine pôvodu, “tlačia” (z anglického push – tlačiť) človeka v dôsledku nedostatočných ekonomických, sociálnych či vzdelávacích možností alebo v dôsledku ozbrojeného konfliktu, spoločenskej nestability či environmentálnych zmien. Tzv. **“pull” faktory** “ťahajú” (z anglického pull – ťahať) človeka do novej krajiny. Ide spravidla o ekonomické, spoločenské či vzdelávacie možnosti, bezpečnosť, záchranu života...

Dôvody, ktoré vedú k migrácii, často určujú jej charakter. **Legálna/regulárna** migrácia znamená pohyb migrantov v súlade s platným právnym rámcom. Napr. ekonomická migrácia, pracovná migrácia, migrácia za účelom zlúčenia rodiny či štúdia. Cirkulárna (okružná) migrácia je v kontexte EÚ chápaná ako tok migrantov z tretích štátov do EÚ a z EÚ, ktorý má opakujúci sa charakter.

Nelegálna/neregulárna migrácia je pohyb migrantov do nového miesta pobytu alebo tranzitu mimo stanoveného právneho rámca vysielajúcej, tranzitnej alebo prijímajúcej krajiny. Migranti často volia tento spôsob migrácie v dôsledku nedostatku dostupných možností legálnej migrácie.

Nútená migrácia znamená pohyb vysídlených osôb, žiadateľov o azyl a/alebo utečencov, ktorý je vynútený v dôsledku prírodných alebo ľudmi zapríčinených situácií. Patria medzi ne najmä prenasledovanie, konflikty, krízy, humanitárne, prírodné alebo environmentálne katastrofy. Jedným z prejavov nútenej migrácie je vysídlenie.

Napokon **zmiešané migračné toky** predstavujú pohyb osôb vrátane žiadateľov o azyl, utečencov, ekonomických migrantov a iných migrantov – napr. maloletých bez sprievodu, prevádzaných osôb, obetí obchodovania s ľuďmi, environmentálnych migrantov a uviaznutých migrantov. Najnovším príkladom zmiešaných migračných tokov bol prílev migrantov do Európy v roku 2015 a 2016. Európske štáty v krátkom časovom úseku čelili príchodu vysokého počtu rôznych typov migrantov, ktorí mali rôzne právne postavenie a vyžadovali si odlišný prístup.

Azyl – v kontexte SR ide o formu poskytnutia medzinárodnej ochrany cudzincom, ktorým v krajine pôvodu hrozí prenasledovanie alebo vážne bezprávie a nemôžu alebo nechcú sa vrátiť. Azyl sa poskytuje na dobu neurčitú spolu s trvalým pobytom. Môže byť tiež osobitne udelený blízkym rodinným príslušníkom osoby, ktorá už azyl na Slovensku získala. **Azyl z humanitných dôvodov** sa udeľuje, ak žiadateľovi nehrozí v krajine pôvodu vážne bezprávie, ale je vo veľmi zraniteľnej situácii, napríklad kvôli chorobe, starobe, prežitej traume a podobne. Na udelenie azylu z humanitných dôvodov nie je právny nárok. Formou medzinárodnej ochrany je aj **doplňková ochrana**, ktorá sa poskytuje na rok a ak trvajú dôvody jej udelenia, môže byť predĺžená.

Presídlenie – organizovaný vopred zmluvne dohodnutý transfer utečencov spravidla na základe žiadosti UNHCR v spolupráci s IOM do cieľovej krajiny, ktorá im udelí pobyt zaručujúci rovnaké práva a výhody ako status utečenca. Pri **relokácii** ide o transfer utečencov z členského štátu EÚ, v ktorom požiadali o medzinárodnú ochranu, do iného členského štátu, ktorý im udelí pobyt. Cieľová krajina každého utečenca, ktorého má byť presídlený (relokován) vopred schvaľuje (väčšinou na základe osobných pohovorov a bezpečnostných previerok).

Prevádzачstvo – napomáhanie pri neoprávnenom prekročení hraníc osobe, ktorá nemá povolenie na vstup na územie daného štátu (napr. víza, povolenie na pobyt), s úmyslom získať finančnú alebo inú materiálnu výhodu. Ide o trestný čin, pri ktorom je poškodená krajina, ktorej hranice sú nelegálne prekročené.

Obchodovanie s ľuďmi znamená zlákanie, prepravu, presun, ukrývanie alebo prevzatie osôb vrátane výmeny alebo odovzdania kontroly nad týmito osobami na účely vykorisťovania, a to prostredníctvom hrozby alebo použitia násilia alebo iných foriem donucovania, únosu, podvodu, klamstva, zneužitia moci alebo zraniteľného postavenia, odovzdávania či prijímania platieb alebo výhod na dosiahnutie súhlasu osoby majúcej kontrolu nad inou osobou. Pri tomto trestnom čine nemusí dôjsť k prekročeniu hraníc. Obchodovanie s ľuďmi je hrubým porušením základných ľudských práv a slobôd obetí.

Regularizácia alebo legalizácia neoprávneného pobytu migrantov je oficiálna procedúra, prostredníctvom ktorej krajina umožní migrantom bez povolenia na pobyt získať na svojom území legálny status. Ide o veľmi ojedinelý proces, ku ktorému krajiny pristupujú zriedkavo a spravidla jednorazovo. Ak sa migrant ocitne v krajine bez povolenia na pobyt, vo väčšine prípadov nemá ako svoj pobyt legalizovať bez vycestovania do krajiny svojho pôvodu (výnimku tvoria zraniteľné skupiny migrantov, obeť obchodovania s ľuďmi, migrant, ktorí sa nemajú kam vrátiť a podobne).

Pobyt – forma povolenia na zdržiavanie sa na území štátu. O udelení povolenia na pobyt rozhoduje Úrad hraničnej a cudzineckej polície PPZ MV SR na základe zákonom stanovených kritérií. Najčastejšími typmi pobytu v SR je trvalý a prechodný pobyt za presne stanoveným účelom: podnikania, zamestnania, štúdia, osobitnej činnosti, výskumu a vývoja, zlúčenia rodiny, plnenia služobných povinností a podobne. Prechodný pobyt sa cudzincom udeľuje na rôzne dlhý čas v závislosti od jeho účelu, v prípade potreby možno požiadať o jeho obnovenie.

Integrácia je proces začleňovania migrantov do spoločnosti. Okolnosti príchodu migrantov do novej krajiny a pripravenosť obyvateľstva prijímať migrantov vo veľkej miere ovplyvňujú postavenie migrantov a možnosti ich postupnej integrácie. Ide o obojstranný proces, ktorý si vyžaduje prispôsobovanie zo strany migrantov na jednej strane a vytvorenie podmienok pre integráciu migrantov na strane druhej. Existuje niekoľko modelov integrácie, ktoré vychádzajú zo špecifických historických, politických, ekonomických či sociálnych daností každej krajiny. V praxi sa jednotlivé modely menia, prispôbujú novým okolnostiam a výzvam a nezriedka sa navzájom aj prelínajú. Odborná literatúra spravidla uvádza štyri modely, ktoré sa čiastočne prekrývajú so stratégiami adaptácie: segregačný, asimilačný, integračný (v užšom zmysle slova) a multikultúrny.

Repatriácia znamená hromadný alebo jednotlivý návrat nútene vysťahovaných osôb späť do vlasti.

Vyhostenie je v slovenskom kontexte jeden z trestov, ktorý môže podľa trestného zákona súd uložiť cudzincovi, ktorý spácha trestný čin. Trest vyhostenia nemôže súd uložiť občanovi členského štátu EÚ alebo zmluvného štátu Dohody

o Európskom hospodárskom priestore (EHP), azylantovi ani osobe s poskytnutou doplnkovou ochranou. Trest vyhodenia môže súd uložiť na jeden až pätnásť rokov.

Administratívne vyhodenie je rozhodnutie policajného útvaru o tom, že cudzinec nemá oprávnenie zdržiavať sa na území SR a je povinný ho opustiť. Súčasťou administratívneho vyhodenia je spravidla lehota na jeho vycestovanie do krajiny pôvodu, tranzitu, inej krajiny, ktorá ho prijme, alebo na územie členského štátu, v ktorom má právo na pobyt alebo poskytnutú medzinárodnú ochranu. Ak migrant nedodrží stanovenú lehotu, môže byť vrátený nútene. Vyhodenie sa nevykoná, ak by sa vyhodený mal vrátiť do krajiny, kde by bol ohrozený jeho život, hrozilo by mu mučenie, kruté, neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie, alebo do krajiny, v ktorej mu bol uložený trest smrti alebo je predpoklad, že v prebiehajúcom trestnom konaní mu taký trest môže byť uložený.

Readmisia - recipročná dohoda štátov o odovzdávaní a prijímaní migrantov, ktorí predtým nelegálne vstúpili na územie krajiny alebo sa tam zdržiavali bez povolenia. Odovzdaniu predchádza rozhodnutie polície o administratívnom vyhodení.

Nútený návrat migranta do krajiny pôvodu, tranzitu alebo tretej krajiny (tzv. krajiny návratu) je organizovaný štátom na základe administratívneho alebo súdneho vyhodenia. Dobrovoľný návrat je asistovaný alebo samostatný návrat do krajiny pôvodu, tranzitu alebo tretej krajiny na základe slobodnej vôle migranta (tzv. navrátilca). Pri asistovanom dobrovoľnom návrate ide o poskytnutie logistickej, finančnej a/alebo inej materiálnej asistencie štátnemu príslušníkovi tretej krajiny, ktorý je administratívne vyhodený z územia členského štátu EÚ.

Migrant je osoba, ktorá sa nachádza mimo územia štátu, ktorého je občanom a prebýva v inej krajine viac ako jeden rok bez ohľadu na dôvody (dobrovoľné alebo nedobrovoľné) a spôsob migrácie (regulárne alebo neregulárne) opustí jednu krajinu alebo región s cieľom usadiť sa v inej krajine alebo regióne (s výnimkou rekreácie, prázdnin, návštevy priateľov a príbuzných, obchodu, zdravotnej starostlivosti alebo náboženských pútí). Slovenský právny poriadok pojem migrant nedefinuje.

Ďalšie delenie migrantov súvisí najmä s formami migrácie. Jednotlivé kategórie migrantov majú rôzne právne postavenie a nárok na ochranu, preto je dôležité správne rozlišovanie pojmov a ich korektné používanie. Zároveň platí, že jednej človek sa môže ocitnúť postupne alebo aj naraz vo viacerých kategóriách podľa toho, v akej krajine a v akom postavení sa aktuálne nachádza. Migrant je z pohľadu krajiny pôvodu emigrantom a zároveň v cieľovej krajine **imigrantom**. Rozdiel medzi počtom emigrantov a imigrantov predstavuje **migračné saldo krajiny**. Ak viac ľudí krajinu opustí – emigruje, než do nej príde – imigruje, migračné saldo je negatívne.

Cudzinec je v kontexte EÚ osoba, ktorá nie je občanom členského štátu EÚ. Podľa platnej slovenskej legislatívy cudzincom osoba, ktorá nie je občanom SR (t.j. občania EÚ/EHP, občania Švajčiarska a štátni príslušníci tretích krajín).

Utečenec je osoba, ktorá uteká z vlastnej krajiny, pretože je v nej prenasledovaná z dôvodov uvedených v Dohovore o právnom postavení utečencov z roku 1951 (Ženevský dohovor), alebo má oprávnené obavy, že bude prenasledovaná a vzhľadom na tieto obavy nemôže alebo sa nechce vrátiť do vlastnej krajiny. Slovenský právny poriadok pojem utečenec nepozná.

Žiadateľ o azyl / žiadateľ o medzinárodnú ochranu je podľa slovenského právneho poriadku cudzinec, ktorý požiada na príslušnom útvare Policajného zboru o udelenie azylu na území Slovenska. Štát je povinný postarať sa o všetkých žiadateľov o azyl na svojom území, poskytnúť im primerané ubytovanie, stravu, zdravotnú starostlivosť a právnu pomoc.

Azylant je cudzinec, ktorému bola poskytnutá medzinárodná ochrana vo forme azylu, pretože má v krajine pôvodu opodstatnené obavy z prenasledovania z rasových, národnostných či náboženských dôvodov, z dôvodov zastávania určitých politických názorov alebo príslušnosti k určitej sociálnej skupine. Azylantovi je zároveň udelený trvalý pobyt, v rámci ktorého má práva a povinnosti blízke občanom SR.

Vnútorne vysídlená osoba - osoba alebo skupina osôb pod ochranou medzinárodného práva, ktoré boli nútené opustiť svoj domov alebo miesto svojho obvyklého pobytu najmä v dôsledku ozbrojených konfliktov, všeobecného násillia, porušovania ľudských práv alebo prírodných či ľudmi zapríčinených katastrof, a ktoré neprekročili medzinárodne uznávané štátne hranice.

Environmentálny migrant - osoba vystavená nútenej migrácii ako dôsledku náhlych alebo drastických environmentálnych zmien. Často sa nesprávne označuje ako environmentálny alebo klimatický utečenec.

Maloletý bez sprievodu je v slovenskom kontexte nedospelý cudzinec, ktorý sa nachádza na území SR bez sprievodu rodiča alebo inej plnoletej fyzickej osoby, ktorej by mohlo byť dieťa zverené do osobnej starostlivosti. Štát má povinnosť postarať sa o maloletých cudzincov bez sprievodu na svojom území, zabezpečiť im bývanie, stravu, oblečenie, zdravotnú starostlivosť a vzdelávanie. Každému maloletému bez sprievodu je súdne pridelený opatrovník, ktorý zastupuje dieťa pri hľadaní jeho situácie (napr. zlúčenie s rodinou v inej krajine, návrat do krajiny pôvodu, udelenie medzinárodnej ochrany a pod.), pričom je povinný konať v najlepšom záujme dieťaťa.

Pracovný / ekonomický migrant je osoba, ktorá bude, je alebo bola zapojená do zárobkovej činnosti v štáte, ktorého nie je štátnym príslušníkom. Medzinárodné dohovory poznajú iba pojem pracovný migrant. Pojem ekonomický migrant medzinárodné právo nedefinuje.

Neregulárny / nelegálny migrant – cudzinec, ktorý sa v krajine zdržiava neoprávnene v dôsledku neoprávneného vstupu, porušenia podmienok vstupu alebo v dôsledku vypršania platnosti oprávnenia na vstup alebo pobyt (tzv. over-stayer). Slovenská legislatíva pracuje s pojmom nelegálny migrant, ktorý ale nedefinuje. Neregulárnosť pobytu nie je trestným činom, považuje sa za administratívny priestupok. Medzinárodné humanitárne organizácie odmietajú termín nelegálny migrant, pretože človek nemôže byť “nelegálny” a preferujú použitie opisného termínu “osoba bez povolenia na pobyt”.

Migračné mýty

Jedným z najčastejších mýtov o migrácii je, že **“migrantov je priveľa”**.

Počet medzinárodných migrantov na svete sa odhaduje na 258 miliónov. Keby všetci vytvorili jeden štát, bol by 5. najľudnatejšou krajinou (po Číne, Indii, USA a Indonézii). Medzinárodní migranti tvoria dlhodobo približne 3% svetovej populácie. V absolútnom vyjadrení je ich však oveľa viac, ako kedykoľvek v histórii (152 miliónov v roku 1990, 173 miliónov v roku 2000), pretože počet obyvateľov planéty sa za uplynulých 100 rokov zoštvornásobil. Viac ako polovica medzinárodných migrantov žije v 10 krajinách sveta (USA, Saudská Arábia, Nemecko, Ruská federácia, Veľká Británia, Spojené arabské emiráty, Francúzsko a Kanada, Austrália a Španielsko). V krajinách EÚ žije takmer 40 miliónov medzinárodných migrantov, z toho približne polovica z členských krajín únie.

Medzinárodní migranti migrujú najčastejšie z ekonomických dôvodov s využitím legálnych spôsobov. Vyše 51% z nich sú muži. Priemerný vek medzinárodného migranta v roku 2017 bol 39,2 rokov (priemerný obyvateľ Zeme má 29,6 rokov). Odhaduje sa, že títo migranti v roku 2017 poslali domov 613 miliárd dolárov (najviac do Indie, Číny a na Filipíny). Skutočný objem remitencií vrátane nezdokumentovaných formálnych a neformálnych remitenčných tokov je pravdepodobne výrazne vyšší.

Zďaleka nie všetci však migrujú z vlastnej vôle. Počet vnútorne vysídlených osôb, ktoré boli nútené opustiť svoje domovy pred ozbrojeným konfliktom, prenasledovaním alebo násilím a presunuli sa v rámci hraníc svojej vlastnej krajiny, vzrástol z 21 miliónov v roku 2000 na 40 miliónov na konci roka 2017. V roku 2017 bolo novo vysídlených 30,6 milióna osôb – čo znamená, že každú sekundu bola nútená utiecť jedna osoba. Takmer polovica týchto novo vysídlených pochádza len z piatich krajín: z Číny, Filipín, Sýrie, Konžskej demokratickej republiky a Kuby.

Počet utečencov vo svete sa odhaduje na vyše 25 miliónov. Viac ako dve tretiny z nich pochádzajú len z piatich krajín: zo Sýrie (6,3 milióna), Afganistanu (2,6 mil.), Južného Sudánu (2,4 mil.), Mjanmarska (1,2 mil.) a Somálska (0,98 mil.). Najviac

utečencov už niekoľko rokov po sebe prijalo Turecko (3,5 milióna, z toho 3 424 200 utečencov zo Sýrie), Pakistan (1,4 mil.), Uganda (1,4 mil.), Libanon (0,99 mil.), Irán (0,98 mil.), Nemecko (0,97 mil.), Bangladéš (0,93 mil.) a Sudán (0,9 mil.). 85 % (16,9 mil.) utečencov tak prijali rozvojové krajiny. Najväčší počet utečencov v pomere k domácejmu obyvateľstvu je v Libanone – jeden zo šiestich. V štátoch Európskej únie požiadalo v roku 2017 o azyl 650 tisíc ľudí.

Aj na Slovensku má mnoho obyvateľov pocit, že tu žije oveľa viac migrantov, než je skutočnosť. Podľa Eurobarometra z roku 2017 len 15% opýtaných poznalo správnu odpoveď na otázku, aký je podiel cudzincov z krajín mimo EÚ na celkovom počte obyvateľov Slovenska. 79% zároveň odpovedalo, že cudzincov nemá medzi priateľmi. Priemerný odhad počtu cudzincov z krajín mimo EÚ žijúcich v SR bol oproti skutočnosti 14 násobný!

V skutočnosti žilo na konci roka 2017 na Slovensku 104 451 migrantov (z pohľadu slovenskej legislatívy cudzincov) s povolením na pobyt, čo predstavuje 1,92% celkovej populácie. Pre porovnanie v susednom Česku žije 4,51% migrantov, v Rakúsku 14,38%, v Poľsku 0,39%. V rámci EÚ má Slovensko 6. najnižší podiel migrantov na svojej populácii (menej má len Bulharsko, Chorvátsko, Litva, Rumunsko a Poľsko). Najpočetnejšiu skupinu migrantov (15,4% z celkového počtu) tvoria občania Ukrajiny. Celkovo však občania krajín mimo EÚ predstavujú necelú polovicu celkového počtu. Migranti prichádzajú na Slovensko najmä za účelom práce alebo podnikania, štúdia alebo z rodinných dôvodov. Ide o ekonomických migrantov, ktorí sú najžiadanejšou skupinou migrantov, pretože v krajine pôsobia legálne, sú ekonomicky aktívni a prispievajú do rozpočtu svojimi daňami a odvodmi.

Počet žiadateľov o azyl v SR z roka na rok kontinuálne klesá. V roku 2017 to bolo 166 žiadostí najmä občanov Afganistanu, Vietnamu, Iraku, Sýrie a Pakistanu. SR vydala v roku 2017 29 azylov.

Počet cudzincov, ktorí v roku 2017 nelegálne prekročili hranice alebo sa neoprávnene zdržiavali na území SR bol 2 706.

Názor “migrantov je priveľa” je mýtus preto, že aj keď ich počet celosvetovo v absolútnom meradle narastá, pomer na celkovom počte obyvateľov planéty zostáva približne rovnaký. Žiaľ, je naozaj priveľa nútených migrantov, pričom len časť z nich je chránená Ženevským dohovorom o právnom postavení utečencov, ktorý zaväzuje štáty posúdiť každú individuálnu žiadosť o ochranu (azyl) a oprávneným žiadateľom vyhovieť.

Ďalším častým mýtom je, že “migranti berú domácim prácu”. Ako vyplýva z vyššie uvedených dát, drvivú väčšinu migrantov tvoria ekonomickí migranti, ktorí sú prínosom pre krajinu, ktorá ich prijme i pre krajinu svojho pôvodu.

Aj na Slovensku tvoria migranti bez povolenia na pobyt len približne 2% celkového počtu cudzincov. Všetci migranti pochádzajúci z krajín mimo EÚ potrebujú na Slovensku povolenie na prácu. Ide o administratívne náročný a zdĺhavý proces (spravidla 6 mesiacov), ktorý zamestnávateľia podstupujú len v prípade, že nenájdu vhodného pracovníka na Slovensku alebo v krajinách EÚ. Slovensko má tiež zákonom stanovenú minimálnu mzdu, ktorá platí pre všetkých zamestnancov vrátane cudzincov. V skutočnosti podnikajúci migrant často vytvárajú nové pracovné miesta, ktoré obsadzujú Slovákmi, takže prácu domácim neberú, ale naopak dávajú.

Cudzinci sú ekonomickou záťažou pre štátny rozpočet je veľmi rozšírený mýtus najmä medzi niektorými politikmi. Podľa štatistických údajov typický migrant na Slovensku muž v produktívnom veku pochádzajúci z členskej krajiny EÚ, ktorý prišiel na Slovensko pracovať alebo podnikáť. Je preto povinný odvádzať všetky dane a odvody vyplývajúce zo zmluvy alebo z podnikateľskej činnosti. Migrant z krajiny mimo EÚ musí spolu so žiadosťou o udelenie povolenia na pobyt alebo predĺženie pobytu predložiť dokumentáciu o finančných prostriedkoch na pokrytie svojho pobytu na Slovensku v presne stanovenej výške (násobky životného minima podľa účelu pobytu). Pri obnovení pobytu na účely podnikania je povinný predložiť potvrdenie o tom, že uhradil všetky daňové a colné záväzky, poisťné na zdravotné a sociálne poistenie. V prípade, že účel prechodného pobytu pominie migrantovi pred skončením platnosti pobytu (napr. predčasné ukončenie štúdia, ukončenie alebo pozastavenie živnosti) a ak migrant nepožiadá o jeho obnovenie, zmenu účelu

alebo iný typ pobytu, pobyt sa zruší a migrant musí opustiť Slovensko a schengenský priestor (s výnimkou špecifických prípadov, napr. náhla výpoveď zo zamestnania, riadne skončenia štúdia na vysokej škole, úspešné vykonanie maturitnej skúšky). Len držitelia trvalého pobytu majú nárok na vyplácanie dávok podpory v nezamestnanosti a úhrady poistného zdravotného poistenia zo v prípade nezamestnanosti. Nemôžu však požiadať o pomoc v hmotnej núdzi, pretože by došlo k zrušeniu ich trvalého pobytu.

Rozšírený je aj názor, že **“migranti šíria prenosné choroby”**. Vo väčšine prípadov musí migrant do 30 dní od prevzatia dokladu o pobyte na Slovensku predložiť policajnému oddeleniu potvrdenie o uzavretom zdravotnom poistení na Slovensku a lekársky posudok, že netrpí chorobou ohrozujúcou verejné zdravie. Ak lekársky posudok nepredloží včas, udelený pobyt sa môže zrušiť. Z vyššie uvedených počtov cudzincov zachytených bez povolenia na pobyt vyplýva, že riziko šírenia prenosných chorôb migrantmi na Slovensku je zanedbateľné. V doterajšej histórii krajiny sa nestalo, že by migranti spôsobili rozšírenie nejakej choroby.

Podobne je to so **“zvyšovaním kriminality migrantmi”**. V roku 2017 bolo na Slovensku trestne stíhaných 1308 cudzincov, odsúdených 837. Najviac bolo občanov Česka 309 a Ukrajiny 199. Celkový počet stíhaní je len o pár desiatok vyšší ako v roku 2016, pričom počet cudzincov s povolením na pobyt v SR sa medziročne zvýšil o 11 204. Kriminalita migrantov v SR sa tak medziročne znížila. Naopak nárastol počet migrantov, ktorí sa stali obeťou trestného činu (skúsenosť z praxe, oficiálne štatistiky totiž uvádzajú krajinu pôvodu len u páchatelov, nie poškodených/obetí trestných činov).

Zopár faktov na záver

Demografické prognózy predpokladajú, že o 30 rokov bude na planéte žiť 9 miliárd ľudí. Počet obyvateľov ekonomicky najvyspelejších častí zemegule však klesá, takže nárast počtu obyvateľov v ekonomicky menej rozvinutých krajinách je ešte výraznejší.

Klimatické zmeny spôsobujú, že sa čoraz väčšia časť planéty stáva neobývateľnou, poľnohospodársky nevyužiteľnou, pod stúpajúcou hladinou mora miznú celé ostrovy (napríklad Kiribati v Tichom oceáne). O čoraz menej zdrojov sa tak musí deliť čoraz viac ľudí.

Počet konfliktov narastá - etnická občianska vojna v Južnom Sudáne, 40-ročný konflikt v Somálsku, ozbrojený konflikt v Sýrii, nestabilná situácia v Lýbii, Jemene, Iraku a Afganistane a zoznam by mohol pokračovať ďalej – pričom ani v jednom z uvedených príkladov neexistuje v súčasnosti reálna nádej na jeho vyriešenie.

Spoločensko-ekonomické rozdiely medzi rozvinutým „severom“ a rozvojovým „juhom“ sa zväčšujú. Čoraz viac svetového majetku sa koncentruje v rukách čoraz menšieho počtu ľudí. Starnúci priemyselne vyspelý svet potrebuje pre svoj ďalší rozvoj mladú, aktívnu a dynamickú pracovnú silu, ktorá potrebuje uplatnenie. Odhaduje sa, že len Európa bude v priebehu 30 rokov potrebovať 40 miliónov pracovníkov, aby si udržala ekonomický rast.

Vďaka technológiám sa svet „zmenšuje“. Pred 20 rokmi malo prístup na internet 300 miliónov ľudí, dnes sú to takmer 4 miliardy. Ľudia hľadajúci uplatnenie a nové možnosti v zahraničí sa ľahko dostanú k potrebným informáciám.

Migrácia bola vždy jednou zo základných životných stratégií človeka, ktorá mu umožňuje prežiť a rozvíjať sa. Nie je problém, ktorý treba „riešiť“, „potlačiť“, „zastaviť“. Migrácia je realita, s ktorou sa treba vysporiadať. Je neodvratná, nevyhnutná a dokonca žiaduca. Správne pochopenie kontextu, faktov a migračných pojmov posunie verejnú debatu v tejto téme od identity k hodnotám a umožní vnímať migráciu ako príležitosť.

MÝTY A FAKTY O KAUIZE SKRIPAL'

JAROSLAV NAĎ, autor pôsobí ako Senior Research Fellow Slovenského inštitútu pre bezpečnostnú politiku (SSPI) a je jeho bývalým riaditeľom.

Bývalého ruského agenta Sergeja Skripaľa a jeho dcéru Júliu našli 4. marca 2018 v juhoanglickom meste Salisbury otrávených neznámou látkou, ktorá bola podľa následných testov identifikovaná ako nervovoparalytický jed A234 zo skupiny novičok¹. Veľká Británia obvinila z útoku Rusko, ktoré, samozrejme, svoju účasť na akcii odmieta. Pozrime sa na fakty a tiež na mýty a dezinformácie, ktoré sa okolo celého prípadu neustále objavujú.

Minulosť Sergeja Skripaľa

Sergej Skripaľ² sa narodil 23. júla 1951 v Kaliningradskej oblasti. V roku 1972 dokončil školu špecializovanú na výcvik ženijného vojska s kvalifikáciou na výsadbára. Vojenskú kariéru teda začal ako výsadbár v sovietskej armáde. Na základe vynikajúcich pracovných výsledkov bol z výsadbkového vojska preložený do vojenskej spravodajskej služby (GRU).

Na začiatku 90. rokov 20. storočia pôsobil na ruskom veľvyslanectve na Malte. V roku 1994 bol vyslaný s krytím vojenského diplomata do Madridu. Tam bol podľa viacerých zdrojov naverbovaný britským agentom Pablom Millerom³ do britskej tajnej služby (MI6). V roku 1996 sa pre zdravotné problémy vrátil naspäť do Moskvy, kde pokračoval v práci pre GRU ako riaditeľ personálneho oddelenia a tiež pre MI6. Do dôchodku odišiel pravdepodobne v roku 2000 v hodnosti plukovníka.

Sergej Skripaľ teda bol dôležitým dvojitém agentom pracujúcim pre britské a ruské tajné služby. V decembri 2004 ho však v Rusku zatkli a následne odsúdili za velezradu a špionáž na 13 rokov väzenia v tábore nútených prác Mordovia a k odobratiu vojenskej hodnosti.

¹<https://cs.wikipedia.org/wiki/Novi%C4%8Dok>

²<https://www.bbc.com/news/uk-43353178>

³Pablo Miller, tiež známy ako Antonio Alvarez de Hidalgo bol agentom MI6. Pracoval ako prvý tajomník Ministerstva zahraničných vecí Spojeného kráľovstva. 13. júna 2015 bol vyznamenaný Rádom britskej ríše (OBE) za „službu britskej zahraničnej politiky“. Pozri viac: https://wikispooks.com/wiki/Pablo_Miller

V roku 2010 ho však prezident Putin omilostil a následne prebehla výmena desiatich agentov medzi Ruskom a USA, vrátane Skripaľa. Natrvalo sa usadil vo Veľkej Británii v meste Salisbury.

Podľa ruských žalobcov odovzdal MI6 množstvo tajných dokumentov a údajov, vrátane identít údajne až 300 ruských agentov v zahraničí.

Život rodiny v Salisbury

Presťahovanie do Veľkej Británie prinieslo rodine Sergeja Skripaľa šťastie iba na krátky čas. Spoločne s manželkou Ľudmilou si kúpili dom a navonok pôsobili ako bežní dôchodcovia, ktorých si susedia obľúbili. Skripaľ veľmi pravdepodobne pokračoval v spolupráci s britskými, ale aj ďalšími spravodajskými službami krajín NATO. Bojovať proti ruskej rozviedke pomáhal minimálne štyrom štátom NATO, vrátane Českej republiky, ktorú minimálne raz, ale pravdepodobne viackrát navštívil aj osobne. Spolupracoval tiež s Výborom NATO pre kontrarozviedne činnosti a napríklad v Estónsku pomohol⁴ odhaliť niekoľko ruských špiónov.

Pre rodinu však následne prišli ťažké časy⁵, počas ktorých došlo k viacerým podozrivým udalostiam: V roku 2011 manželke Ľudmile diagnostikovali rakovinu, na následky ktorej zomrela v októbri 2012. Skripaľovi pomohli v tomto období deti. V lete 2015 však dcéra Júlia odišla žiť za svojím partnerom do Moskvy. Sergejov starší brat následne zomrel v roku 2016 po prudkom poklese telesnej váhy. Sergejov syn Saša odišiel so svojou snúbenicou v júli 2017 na dovolenku do ruského Petrohradu, kde zomrel na náhle zlyhanie pečene. So situáciou sa vyrovnával iba ťažko a najmä vďaka dcére Júlii, s ktorou bol v častom kontakte cez Skype a tešil sa na jej osobnú návštevu Salisbury v marci 2018.

Pokus o vraždu

Britským vyšetrovateľom sa po veľmi obširnom a komplexnom vyšetrovaní, ktoré zahŕňalo aj preskúmanie až 11 tisíc hodín kamerových záznamov zo Salisbury, z letísk, ale aj z iných miest, podarilo veľmi detailne opísať časový harmonogram udalostí, ktoré viedli k pokusu o zavraždenie Sergeja Skripaľa a jeho dcéry Júlie.

⁴https://zpravy.idnes.cz/skripal-rusko-cesko-nato-estonsko-spioni-rozvedky-gru-moskva-pbf/zahranicni.aspx?c=A181001_055214_zahranicni_remy

⁵<https://www.bbc.com/news/uk-43353178>

Ruskí agenti GRU, ktorí boli poverení uskutočnením útoku v Salisbury, prišli do Veľkej Británie len dva dni predtým, než sa pokúsili zavraždiť Sergeja Skripaľa a utiekli späť do Moskvy už niekoľko hodín po útoku 4. marca 2018. Po prilete na londýnske letisko Gatwick 2. marca krátko pred 15:00 hod. letom SU 2588 ruskej spoločnosti Aeroflot sa muži cestujúci na falošné pasy s menami Alexander Petrov a Ruslan Boshirov presunuli do hotela City Stay na Bow Road v mestskej časti East London.

Následne 3. marca, v deň keď priletela na návštevu svojho otca aj Júlia Skripaľová, uskutočnili obaja agenti GRU prieskumnú misiu v Salisbury vrátane okolia Skripaľovho domu, kde ich zachytili bezpečnostné kamery, aby sa nakoniec 4. marca vrátili opäť z Londýna do Salisbury a použili nervovú látku vysoko pravdepodobne jej nastriekaním na kľučku domu. Aj v tento deň ich zachytili bezpečnostné kamery v blízkom okolí domu Sergeja Skripaľa v čase útoku a aj na viacerých ďalších miestach počas ich presunu na letisko Gatwick, odkiaľ odleteli letom SU 2585 naspäť do Moskvy krátko pred 23:00. V tom čase už Sergej Skripaľ a jeho dcéra Júlia bojovali o svoj život po tom, čo ich objavili bez známk života o 16:15 hod. na lavičke v centre Salisbury.

Sergej Skripaľ, jeho dcéra Júlia, ale aj policajt Nick Bailey, ktorý ich objavil, pokus o vraždu vďaka rýchlemu a špičkovému lekárskeму zásahu prežili. Dlhodobé následky otravy novičokom na zdravie obetí je však neznámy a ťažko určiteľný aj pre lekárov⁶. Menšie šťastie však mala nevinná obeť Dawn Sturgessová⁷, ktorá na seba 30. júna 2018 nastriekala novičok vo viere, že to je parfum, ktorý jej daroval jej priateľ Charlie Rowley. Ten našiel dózu na prechádzke v parku v Salisbury. Dawn Sturgessová zomrela na následky otravy novičokom 8. júla 2018.

Obvinenie Ruskej federácie a dekonšpirácia agentov GRU

Veľká Británia už od začiatku podozrievala z útoku Rusko, ktoré okrem technických spôsobilostí malo najmä motív, aby Skripaľa zavraždilo. Dôsledkom britskej komunikácie so spojencami v NATO a partnermi v Európskej únii bolo vyhostenie časti ruských diplomatov z USA a väčšiny krajín Európskej únie⁸.

⁶<https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/471330-vplyv-otravy-na-dlhodoby-zdravotny-stav-skrpalovcov-lekari-nepoznaju/>

⁷<https://www.independent.co.uk/news/uk/crime/salisbury-amesbury-nerve-agent-attack-novichok-timeline-russian-spies-poisoning-a8524381.html>

⁸Pozn.: Slovensko sa pod tlakom SNS vo vládnej koalícii nepridalo, čo poškodil naše vzťahy s viacerými spojencami.

Už 12. marca, teda osem dní po útoku, sa verejne vyjadrila britská premiérka Theresa Mayová, že za útokom na Skripaľa a jeho dcéru v Salisbury stojí s „najvyššou pravdepodobnosťou“ Ruská federácia. Britským poslancom to povedala⁹ po rokovaní Národnej bezpečnostnej rady. Predvolala si tiež ruského veľvyslanca, aby oficiálne vysvetlil, ako sa do Salisbury dostal nervový plyn vyrábaný v Rusku.

Rusko pochopiteľne svoju rolu pri pokuse o vraždu Skripaľa od začiatku rezolútne odmietalo. Rozprúdilo tiež klamlivú a dezinformačnú kampaň, o ktorej si povieme viac v ďalšej kapitole. V septembri a následne začiatkom októbra však boli zverejnené výsledky vyšetrovania, ktoré podozrenie nielenže potvrdili, ale ešte aj preukázali sériu zlyhaní ruskej spravodajskej služby GRU, na základe ktorých boli dekonšpirované viaceré operácie (pokús o odpočúvanie nórskeho parlamentu, pripravovaný útek pre Juliana Assangea z Británie, pokús o kybernetický útok na OPCW v Holandsku atď.) a najmä množstvo agentov tejto spravodajskej služby.

Británia na základe zozbieraných dôkazov vydala začiatkom septembra 2018 európsky zatykač na dvojicu Rusov, ktorých oficiálne obvinila z pokusu o vraždu bývalého ruského špióna a jeho dcéry. Podľa britskej premiérky obaja podozriví pracujú pre ruskú vojenskú rozvedku GRU, pričom plán útoku v juhoanglickom Salisbury musel byť schválený nielen vedením GRU, ale aj vysokopostavenými štátnymi predstaviteľmi Ruska. Vyšetrovatelia, investigatívni novinári, ale aj bežní ruskí občania postupne jednoznačne dekonšpirovali nielen oboch už predtým podozrivých páchatelov a agentov GRU Alexandra Petrova a Ruslana Boširova, ale odhalili aj identitu ďalšieho agenta, ktorý bol zapojený do operácie. Agenti, ktorí mali byť podľa ruského prezidenta Putina iba „bežní nevinní turisti“¹⁰, sú dlhoročnými profesionálmi GRU s množstvom realizovaných operácií.

Skutočné meno agenta Boširova je Anatolij Čepiga. Do prostredia ruských bezpečnostných služieb sa Čepiga dostal po absolvovaní Ďalekovýchodnej vyššej veliteľskej školy (DVOKU). Z Chabarovska ho prevelili do Moskvy, odkiaľ pokračoval v kariére v bezpečnostných štruktúrach. Po pôsobení počas anexie Krymu dokonca podľa ruských médií a Bellingcatu získal za svoju účasť počas okupácie ukrajinského polostrova najvyššie štátne vyznamenanie Hrdina Ruskej federácie od prezidenta Vladimira Putina.

⁹<https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2416630-pokus-o-vrazdu-skipala-a-jeho-dcery-sponzorovalo-rusko-mini-britsky-poslanec>

¹⁰<https://dennikn.sk/1230039/boli-sme-si-pozriet-slavnu-katedralu-v-salisbury-tvrdia-rusi-podozrivi-z-otravy-skipala/?ref=tema>

Podľa ruského investigatívneho novinára Sergeja Kaneva, ktorý pomáhal s vyšetrovaním Bellingcatu, sa Čepiga dokonca mal podieľať na úteku¹¹ ukrajinského prezidenta Viktora Janukovyča cez Krym do Ruska.

Pravé meno agenta Petrova je na základe výskumu investigatívcoov Bellingcatu¹² Alexander Jevgenievič Miškin. Aj on dostal v roku 2014 vyznamenanie Hrdina Ruska. Opäť to mohlo byť za jeho aktivity na Ukrajine počas revolúcie na Majdane a anexie Krymu. Podľa Bellingcatu ho vypátrali podľa falošného pasu, ktorý investigatívcoov priviedol na petrohradskú adresu oproti ubytovni vojenskej akadémie. Stoviek absolventov sa pýtali na Alexandra Petrova a dopracovali sa k jeho menu Miškin. Potom už ľahko zistili, že jeho auto je zaregistrované na sídlo vojenskej rozvedky v Moskve. Miškin alias Petrov vyštudoval elitnú vojenskú lekársku akadémiu a stal sa vojenským doktorom námorných síl Ruskej federácie. Bol špecialistom na psychológiu pri hlbokovodnom potápaní. Ešte počas štúdií ho podľa Bellingcatu zverbovala GRU a v roku 2010 ho previelili do Moskvy¹³.

Ruská webová stránka Fontanka¹⁴ následne identifikovala aj tretieho agenta GRU Sergeja Fedotova (falošné meno) ako osobu zapojenú do pokusu o otrávenie Skripala. Zatiaľ nie je známe jeho reálne meno, ale jeho údaje z pasu, neexistujúce záznamy o živote či cestovné údaje ho usvedčujú z jasného prepojenia na ruskú rozvedku.

Je zrejmé, že Rusko obvinených agentov do Veľkej Británie nevydá. Na druhej strane bude pre všetkých zúčastnených ďalšie cestovanie mimo Ruskej federácie nielen obtiažne, ale aj nebezpečné. Navyše ruský minister obrany zvolal po sérii zlyhaní ruských tajných služieb na 6. októbra 2018 mimoriadnu poradu, na ktorej bolo podľa ruského denníka Novaja Gazeta na základe analýzy činností všetkých skupín pôsobiacich v rámci vojenskej rozvedky GRU pri ruskom ministerstve obrany konštatované¹⁵, že agenti GRU „nedodržiavali elementárne zásady nelegálnej a agentúrnej práce v zahraničí“.

¹¹<https://en.hromadske.ua/posts/skrimal-poisoning-suspect-helped-yanukovychs-escape-to-russia-journalist>

¹²<https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2018/10/08/second-skrimal-poisoning-suspect-identified-as-dr-alexander-mishkin/>

¹³<https://dennikn.sk/1255914/aj-druhy-turista-zo-salisbury-je-z-vojenskej-rozvedky-gru-v-mladosti-robil-dedinske-diskoteky/?ref=tema>

¹⁴<https://www.fontanka.ru/2018/10/10/124>

¹⁵<https://svet.sme.sk/c/20932998/rusko-rozvedka-gru-agenti-moskva-kritika.html>

Ruská propaganda a dezinformácie o kauze Skripaľ

Ako sme už spomínali, podľa britských vyšetrovateľov stojí Rusko za masívnou dezinformačnou kampaňou, ktorá šírla konšpirácie a lži prostredníctvom tisícov falošných účtov na sociálnych sieťach už bezprostredne po otrávení Skripaľa a jeho dcéry. Podľa dostupných informácií¹⁶ bolo do propagandistickej kampane zapojených približne 2800 internetových účtov. Lživé príspevky o pokuse o vraždu v Salisbury si vďaka nim na sociálnych sieťach pozrelo až 7,5 milióna ľudí. Hlavnou úlohou zdieľaných príspevkov¹⁷ malo byť vyvolanie pochybností o tvrdení britskej premiérky Theresy Mayovej, že za otrávenie Skripaľa je priamo zodpovedný Kreml.

Kampaň EU vs. Disinformation, ktorá pravidelne monitoruje kremľskú propagandu a dezinformácie, napočítala až 20 verzií¹⁸, ktoré o otrave Skripaľa šírlili kremľské médiá. Na ukážku zopár verzií:

- Skripaľa otrávil Briti, aby mohli posilniť protiruské nálady (zdroj: TV Rossija 1);
- Za otravou stojí Ukrajina (TV Rossija 1);
- Útok zosnovala Mayová, pretože je priateľka so šéfkou CIA Ginou Haspelovou (Zvezda);
- Skripaľ sa náhodne predávkoval (RIA Novosti);
- Skripaľ bol pašerák chemických zbraní (Pravda).

Samostatnou kapitolou bola reakcia Kremľa na odhalenie mien konkrétnych agentov, ktorí mali útok uskutočniť. Najprv Kreml vyhlásil, že také osoby, ktoré Briti pomenovali a ukázali na videu, ani neexistujú, nie sú to Rusi a zjavne ide o britských hercov¹⁹. Následne Putin osobne potvrdil, že tie osoby našli a ide o turistov, ktorí si boli pozrieť katedrálu v Salisbury. Vyzval ich²⁰, aby prehovorili s novinármi, čo na ďalší deň títo ľudia aj urobili a v rozhovore pre televíziu RT tvrdili, že sú iba podnikatelia, ktorí išli do Británie na výlet. Keď však investigatívni novinári, vyšetrovatelia, ale aj bežní občania v Rusku zistili a potvrdili, že ide o agentov GRU, Kreml úplne otočil a najmä odmietol kauzu ďalej komentovať a nakoniec sám prezident Putin začal na Skripaľa masívne útočiť²¹ výrazmi ako „zradca vlasti a spodina ľudstva“.

¹⁶<https://www.thetimes.co.uk/article/2-800-russian-bots-sowed-confusion-after-poison-attacks-zf6lvb3nc>

¹⁷<https://www.thetimes.co.uk/article/55412674-27d1-11e8-acc5-262aff1ca7a6>

¹⁸<https://euvsdisinfo.eu/figure-of-the-week-20/>

¹⁹ www.tyden.cz/rubriky/zahranici/rusko-a-okoli/kauza-skripal-na-fotkach-nejsou-rusove-pry-jde-o-herce_495142.html

²⁰www.hnonline.sk/svet/1808855-rusi-podozrivi-z-otravy-skripala-prehovorili-tvrdia-ze-do-salisbury-prisli-len

Aj rôzni slovenskí politici, „analytici“ či „komentátori“, tak ako aj veľakrát predtým, šírili kremeľskú propagandu na rôznych dezinformačných weboch a v takzvaných alternatívnych médiách. Tvrdenia Andreja Danku²², Ľuboša Blahu²³, Jozefa Banáša²⁴, Antona Hrnka²⁵, Štefana Harabina²⁶ a ďalších o neexistencii dôkazov proti Rusku, o potrebe všetko dôkladne analyzovať, o sprisahaní proti Rusku či dokonca proti Slovensku a podobné nezmyselné vyhlásenia, sú vo svetle neodškriepiteľných dôkazov o konkrétnych identitách ruských agentov GRU zapojených do operácie veľmi pochybné, dokonca až nezmyselné a spochybňujúce slovenskú zahraničnú politiku a základné bezpečnostné záujmy. Naopak, sú presným zrkadlom ruskej propagandy, ktorou uvedení páni a aj viacerí ďalší dlhodobo operujú.

Otázkou je, čo tým sledujú. Lacné politické body by boli tým najmenším problémom, zámerné spochybňovanie nášho členstva v Európskej únii a NATO a zámerné podrývanie bezpečnostnej chrbtice nášho štátu, tým najväčším. Útok vládnej organizácie Ruskej federácie chemickou zbraňou v členskej krajine Európskej únie a u jedného z našich najbližších a najsilnejších spojencov v NATO je neprípustný. Vážna reakcia našej vlády na takýto útok je o to viac šokujúcou realitou.

²¹www.svet.sme.sk/c/20928860/putin-skripal-je-spodina-spolocnosti-a-vlastizradca.html

²²www5.teraz.sk/slovensko/dankov-kauze-skripal-by-sme-mali-zacho/316339-clanok.html

²³www.spravy.pozri.sk/clanok/blaha-chvali-slovensku-diplomaciu-a-ocakava-vysvetlenie-protiruskej-hysterie-v-pripade-skripal/1299839

²⁴www.hlavnespravy.sk/banas-ku-kauze-skripal-ak-vlada-dokaze-odolat-tlaku-vlastneho-prezidenta-bude-okamih-kedy-si-na

²⁵www.hlavnespravy.sk/hrnko-slovensko-malo-v-kauze-skripal-postupovat-nanajvys-obozretne/1353552

²⁶www.hlavnespravy.sk/rozhovor-stefanom-harabinom-o-snahach-o-destabilizaciu-slovenska-o-kauze-skripal/1370926

²⁷https://antipropaganda.sk/myty-fakty-o-kauze-skripal/#_ftn1

²⁸https://antipropaganda.sk/myty-fakty-o-kauze-skripal/#_ftnref2

RADIKALIZÁCIA MLÁDEŽE A ČO ŇOU MÔŽU ROBIŤ UČITELIA

LUKÁŠ ZORÁD, autor je programovým koordinátorom a konzultantom občianskeho združenia PDCS.

Radikalizácia mládeže a čo ňou môžu robiť učitelia

Na jesennej škole proti dezinformáciám v Banskej Štiavnici sme sa počas predpoludňajšieho bloku (27. 10. 2018) venovali tomu, ako rozlišovať medzi extrémizmom a radikalizmom, aké výhody má demokratický režim oproti autokratickým a diktátorským režimom, či ako rozoznať extrémistu, aké faktory ovplyvňujú životy ľudí, ktoré ich potom vedú k extrémistickým ideológiám.

Keďže konkrétny návod ako tieto aktivity replikovať a uskutočňovať na školách so študentmi absolventi jesennej školy dostali, v tomto texte sa budeme venovať širšiemu kontextu a dovysvetľovaniu niektorých javov, ktoré sme nestihli hlbšie prebrať, ako aj ďalším inšpiráciám a možným aktivitám, ktoré môžu pedagógom pomáhať v uskutočňovaní rôznych preventívnych opatrení v oblasti radikalizácie mládeže.

Prečo mladých priťahujú radikálne a extrémne postoje a názory?

Dôvodov môže byť niekoľko. Vysvetľuje ich vývinová aj sociálna psychológia a súvisia so špecifikami tohto vývinového obdobia aj s osobitosťami spoločenskej situácie, v ktorej mladí ľudia dospievajú. V našom prípade hovoríme predovšetkým o školákoch z druhého stupňa základných škôl (približne od 12 rokov) a o stredoškolákoch (približne do 19-20 rokov).

- **Spoločnosť verzus osobná identita** – jednou z vývinových úloh dospievania je formovanie identity, pre ktoré je charakteristické experimentovanie, vymedzenie sa voči hodnotám rodičov, spoločnosti a pod. Postoje, ktoré sú v rozpore s hodnotami rodiny či školy, sú práve v tomto vývinovom období veľmi lákavé.

- **Nedostatok citu spolupatričnosti a nenaplnená potreba niekam patriť** – deti a mladí ľudia často vyrastajú v neúplných rodinách, chýbajú im zážitky spolužitia vo funkčných komunitách, mnohí v školských skupinách zažívajú izoláciu, odmietanie alebo šikanovanie. Preto môžu byť skupiny s radikálnymi alebo extrémistickými názormi pre mnohých mladých kompenzáciou nenaplnenej potreby „zapadnúť“. Aj z príbehov bývalých extrémistov vieme, že ich pre extrémistickú ideológiu získali nové autority (človek, ktorého stretli na ulici, ktorý im vysvetlil dôležité veci, alebo skupina v ktorej sa cítili dobre a získavali si svoju vlastnú autoritu)
- **Éra informácií** - súčasná generácia dospievajúcich, generácia nového milénia (často označovaná ako generácia Z, iGeneration, digitálne deti alebo App Generation) žije od raného detstva vo svete technológií. Vedia s nimi dobre narábať, pravidelne používajú internet a sociálne médiá, digitálne technológie im sprostredkujú významnú časť informácií aj sociálnych kontaktov. Dostupnosť širokého spektra informácií môže byť pre túto generáciu výhodou, ale aj ohrozením, pretože často nemajú dostatočné schopnosti tieto informácie kriticky prehodnocovať a triediť.

Na druhú stranu je to generácia, ktorá vyrastala v čase ekonomickej recesie a politickej neistoty spojenej napríklad s hrozbou terorizmu. Preto mnohí citlivo vnímajú spochybnenie národnej identity, ohrozenie ekonomickej stability a pod. Nebezpečná je aj takzvaná samoradikalizácia, ktorá prebieha práve v online priestore. Algoritmy sociálnych sietí či video kanálov ponúkajú ľuďom obsah podobný tomu, čo si prezierajú a tak sa ľahko dostávajú k ešte extrémnejšiemu obsahu.

Úloha školy a učiteľov:

Ideálny systém, ktorý by nám pomáhal pracovať v oblasti prevencie radikalizácie mládeže, by bol integrovaný. Uplatňoval by sa na všetkých úrovniach spoločnosti od politikov cez štátne a najmä lokálne inštitúcie, sociálne služby až po školy, pričom jednotlivé segmenty medzi sebou komunikujú a vymieňajú si informácie. Takýto integrovaný model opisujú E. G. Kriglerová a A. H. Chudžíková v správe Možnosti samospráv v prevencii radikalizácie – inšpirácie z Nórska (2017). Hoci v našich podmienkach zatiaľ takýto robustný systém vybudovaný nemáme, pokúsime sa inšpirovať aspoň v niektorých

metódach nórskeho systému, zobrať si z neho niektoré dôležité ponaučenia pre náš kontext.

Mládež (vo veku od 12 do 22 rokov) je rozdelená do troch zón ohrozenia:

- I. Zelená zóna: je bezpečná. Ide o bežných mladých ľudí, ktorí nevykazujú žiadne známky radikalizácie. V tejto zóne uskutočňujeme aktivity takzvanej primárnej prevencie. Môžu to byť diskusie, aktivity, voľnočasové krúžky, diskusie s hosťami atď.)
- II. Žltá zóna znamená, že mladý človek začína vykazovať známky radikalizácie a je dôvod na znepokojenie. Na túto zónu sa vzťahujú opatrenia sekundárnej prevencie. Sem už môžeme zaradiť aj individuálne rozhovory s ohrozeným jedincom (konkrétny príklad nižšie).
- III. Červená zóna. V nej je jednotlivec vtedy, ak je už členom extrémistickej skupiny a tu už ide často o intervenciu polície v trestnoprávnej rovine.

Pre nás sú dôležité najmä prvé dve zóny. Kým zelená je vlastne bežným chodom a venujeme sa v nej rôznym preventívnym aktivitám (diskusiám, zvyšovaniu empatie, formovaniu postojev a pod.), pri žltej zóne už potrebujeme viesť s rizikovým mladým človekom intenzívnejší dialóg. Pekným príkladom je napríklad takzvaný posilňovací rozhovor, ktorý v nórskom prípade už s mladistvým vedie policajt. V rámci rozhovoru sa však nezameriava na samotné extrémistické konanie alebo názory, ktoré mladý človek prejavuje, ale snaží sa obsírnejším rozhovorom o jeho celkovej životnej situácii zistiť, aké sú oblasti, v ktorých potrebuje pomoc.

Vo väčšine prípadov možno takéto oblasti identifikovať (chudoba, marginalizácia, vylúčenie z rovesníckej skupiny, šikana, rasizmus, nezamestnanosť, domáce násilie, psychické problémy, absencia rodičov, alebo jedného z rodičov a pod.). Intervencie v tejto oblasti sa zameriavajú na vyriešenie konkrétnej problémovej oblasti, čo v drvivej väčšine prípadov vedie aj k odklonu mladistvého od extrémistických hnutí.

Podľa Sokolovej a Lemešovej patrí k najčastejším bariéram, ktoré vznikajú medzi študentmi a školou, všeobecne negatívne ladená komunikácia v škole: pravidlá sú obvykle formulované ako zákazy, v snahe formovať postoje žiakov a žiačok sa zameriavame na

negatívne príklady, zastrašovanie a pod. Jedným z odporúčaní by mohlo byť, aby si na začiatku každého školského roka žiaci spoločne vytvorili pravidlá triedy. Umožniť pri tom nielen širokú diskusiu triedy a žiakov nesmerovať len k vytváraniu zákazov, ale nasmerovať ich na vytváranie pozitívnych pravidiel. V ideálnom prípade by sme im mali dovoliť vybojovať si aj nejaké zaujímavé a atraktívne privilégium. No zároveň treba apelovať aj na ich vlastnú zodpovednosť. Takýmto postupom zvýšime pocit žiakov, že niekam patria, že je to systém, ktorý spoluvytvárali a na ktorom sa dohodli.

Pôsobenie školy na postoje detí a dospievajúcich je orientované najmä na kognitívnu zložku, teda na poznatky a vedomosti, menej však na afektívnu a konatívnu zložku, teda city a konkrétne správanie. Radikálne a extrémistické postoje mladých ľudí sú často nevhodnou formou uspokojovania legitímnych potrieb. Preto by sme mali na úrovni výchovy a prevencie pôsobiť najmä na afektívnu a konatívnu zložku postojov detí a dospievajúcich. Ponúkať im také aktivity a zážitky, ktoré im umožnia vnútorne vyhodnocovať prežívané emócie a súčasne v bezpečnom prostredí aplikovať nové spôsoby správania.

Ako pracovať so skupinovou dynamikou?

V každom školskom kolektíve máme rozmanitosť žiakov a nikdy nie sú a nebudú všetci a všetky inklinovať k radikálnemu správaniu. V každej skupine sa vyskytujú rebelantské, líderské typy, ktoré verbalizujú rôznorodé názory a postoje. K nim sa pridávajú ďalší, ktorí lídrov aktívne podporujú takmer vo všetkom.

Niekedy je veľmi zložitá rozoznať, či ide o rebelantstvo a provokáciu, ktoré sú typické pre túto vekovú skupinu (14-18), či ide o snahu patriť do nejakej subkultúry, ktorá poskytuje študentovi/ke identitu a pocit spolupatričnosti, ktorá však postupne s dospievaním pominie, prípadne sa výrazne zjemní, alebo ide o nebezpečnejšiu formu spolupatričnosti, keď sa jedinci naozaj radikalizujú a hrozí, že sa ich správanie pretaví do extrémneho až násilného.

V každej skupine však budete mať aj ďalších študentov/ky, ktorí/é sa nepridávajú k rebelantom či subkultúram. Niektorí sú len introvertnejší a nevyjadrujú nahlas svoje názory a postoje, iní možno ani nemajú vyformované žiadne postoje a názory, niektorých

témy, s ktorými prichádzajú rebelské skupiny, vôbec nemusia ani zaujímať. Zároveň sa môžu vyskytnúť aj žiaci, ktorí budú v silnej opozícii voči radikálnejším postojom, často môžu byť na opačnom spektre extrémů a sami môžu propagovať extrémnejšie názory a postoje (teoreticky aj násilné).

Pokiaľ máme v skupine silne vyostrené tábory, ktoré proti sebe bojujú, je veľmi dôležité, aby sme ich v citlivých témach nestavali proti sebe. Z teórie polarizácie vieme, že dva extrémne protichodné tábory sa nikdy nedohodnú a do každej diskusie vstupujú s cieľom vyhrať ju, postaviť do diskusie silnejšie argumenty a poraziť druhú stranu.

Nebezpečenstvom takýchto vyostrených debát je, že opozičné strany môžu so sebou strhávať na svoju stranu aj ďalších žiakov a situácia sa nám môže nepekne vyostrovať. Namiesto toho potrebujeme v týchto hraničných témach ponechať priestor na skupinovú prácu, kde budú študenti náhodne rozdelení a kde sa bude daná téma preberať z rôznych uhlov pohľadu. Diskusia by nemala byť explicitne zameraná na bod sporu, ale na niečo, o čom sa dokážu žiaci porozprávať a sami si vytvoria závery, ktoré sú prijateľnejšie pre všetkých. Dôležitými spojencami v takýchto skupinách by pre nás mali byť najmä tí žiaci, ktorí sa neprejavujú na extrémnych póloch. Práve týchto žiakov potrebujeme čo najaktívnejšie využívať a zapájať, a na ich postojoch a názoroch budovať diskusiu. Títo, (občas menej výrazní žiaci) potrebujú cítiť podporu učiteľa a dôležitosť ich hlasu. Tí hluční si ho vedia vybojovať aj sami, ale, samozrejme, aj oni musia cítiť, že sú dôležití a že na ich hlase záleží.

Príklad: čo robiť vo vyhrotenej diskusii s radikálnymi názormi?

Príkladom takejto diskusie môže byť napríklad debata o utečencoch. Študenti/ky videli na sociálnych sieťach viacero obrázkov a videí, ktoré ich vystrašili a na učiteľa v nestráženej chvíli vybafnú obrovské množstvo údajov, o ktorých vôbec netušíme, či sú pravdivé, alebo nie. Ak máte na to priestor, pokojne si tieto ich príbehy vypočujte (a pokúste sa dodržiavať princípy opísané nižšie v texte). Nemusíte však nevyhnutne hneď reagovať a poskytovať stanoviská. Študentom sa poďakujte za všetko, čo vám povedali a oznámte im, že si pri nejakej blízkej príležitosti (triednická hodina, voľná hodina, suplovaná hodina na inom predmete) zahráte jednu hru. Touto aktivitou môže byť napríklad Útek do Peacestanu²⁹, alebo ďalšie podobné a výborne spracované aktivity n tému „utečenci a migrácia“.

²⁹Nadácia Milana Šimečku. 2016. Útek do Peacestanu. <http://nadaciamilanasimecku.sk/omigracii/aktivity/utek-do-peacestanu.html>

Aktivita známa ako Útek do Peacestanu stavia študentov pred veľmi kreatívnu úlohu. Majú odpovedať na záľadné otázky súvisiace s migráciou, ale celé je to zamerané na slovenský národ, ktorý je v tomto prípade tým utekajúcim. Študenti sa sami medzi sebou musia dohodnúť, aké stanovisko zaujmú, ako naformulujú svoje požiadavky voči prijímajúcej krajine Peacestan a potom môžu hovoriť o tom, ako sa cítili v koži človeka, ktorí musia utekať pred nečakanou nukleárnou katastrofou (čím zároveň simulujeme to, že každý z nás sa môže stať utečencom).

Dôležitým prvkom je, že sa nebudeme explicitne rozprávať o videách, ktoré študenti/ky videli na internete, ale budeme spoločne vytvárať hodnoty a postoje k danej téme a zlepšovať kritické myslenie. Neznamená to, že študenti/ky ihneď zmenia svoje názory, no aktivita vám ako učiteľovi umožňuje uchopiť ťažkú tému a vyhnúť sa ťažkopádneho vyvracaniu desiatok nesúrodých a pravdepodobne väčšinou vymyslených alebo prifarbených informácií.

Základné princípy komunikácie pri diskusiách so študentami

Bývalý neonacista **Tom Olsen**, ktorý pracuje v oblasti prevencie radikalizmu v Nórsku, často rozpráva o tom, ako sa v mladosti dostal ku krajne pravicovým skupinám. Nespíňal stereotypné charakteristiky mladíka, podľa ktorých by mal byť z problémovej rodiny, kde by sa mu nedostávalo dosť lásky či pozornosti. Práve naopak. Vyrastal v milujúcej rodine a dobrom prostredí. Čo teda vyvolalo jeho sympatie k neonacizmu? Učiteľka dejepisu.

Spomína, že keď sa na hodine prihlásil a chcel sa rozprávať o krutostiach spôsobených spojkami počas bombardovania Drážďan v druhej svetovej vojne, učiteľka ho zahriakla a nedovolila mu ďalšie otázky. Mladík rozčúlený jednostrannosťou učebnice a nespravodlivosťou učiteľky začal hľadať informácie inde. A našiel skupinu mladých, čo mu podali alternatívnu verziu dejín a v tejto skupine sa ďalej radikalizoval. Neskôr sa stal obávaným neonacistom, ktorý sa mnohokrát dostal do väzenia. Aj tento príklad nám ilustruje, aká veľmi dôležitá je komunikácia medzi dospelými a žiakmi.

Samozrejme, to, že Tomova učiteľka komunikáciu s mladým zvedavcom nezvládla, neznamená, že sa nevyhnutne radikalizoval iba kvôli nej. Tých faktorov je v prípade každého človeka vždy viac, ako sme ich opísali v úvode príspevku. Ako však zvládať podobné situácie,

akých zažívame na školách denne niekoľko desiatok? Ako komunikovať so žiakmi na rôznorodé témy, v ktorých my sami nemáme vždy úplne jasno alebo na ne nie sme odborne pripravení? Existujú základné princípy vedenia dialógu, ktoré nám v tomto môžu trochu pomôcť.

Princípy vedenia dialógu: **Učiteľ či ktokoľvek iný, kto vedie diskusiu, by mal byť:**

- **Úctivý a otvorený**
- **Ostáva autentický:** Neskrýva svoje stanovisko. Účastníci aj tak majú predstavu o tom, čo si myslí; ak účastník prezentuje názor, že nemá rád určité skupiny ľudí (napríklad Rómov, utečencov, gejev, Židov a pod.), učiteľ môže zareagovať napríklad takto: „Nesúhlasím síce s твоjím názorom, ale chcem počuť tvoje osobné skúsenosti, ktoré ťa priviedli k tomu, že si myslíš a cítiš práve toto.“
- **Poskytuje dostatok priestoru na vyjadrenie:** Je zvedavý so snahou vypočuť si príbehy a názory ľudí, čiže poskytuje dostatok možností a času, aby sa účastníci diskusie mohli vyjadriť. Ak na to nie je dostatok času vo veľkých skupinách, vyžívame menšie formáty a skupinové diskusie.
- **Nesúdi ich pre ich postoje či správanie** (aj keď s nimi môže nesúhlasiť alebo ho môžu šokovať). Reagovať sa dá napríklad takto: „Nemusíte si myslieť, to čo ja, ale rada by som počula váš názor a čo si myslíte“.
- **Dáva priestor všetkým rovnomerne:** V podobných diskusiách často robíme tú chybu, že sa zameriame na pár hlučnejších ľudí a s nimi vedíme celú diskusiu, kým ostatní sú ticho. V takýchto situáciách venujeme všetku pozornosť pár jedincom, ktorí tak určujú smerovanie témy. Vždy si dajte na to pozor. Keď silný jedinec vyjadrí svoj radikálnejší postoj, poďakujte mu a dajte priestor dvom-trom ďalším študentom, aby ste diskusiu zjemnili a aby zazneli umiernennejšie názory a postoje. Keď dobre poznáte skupinu, silným jedincom dajte až druhé, alebo tretie slovo, aby neurčovali smerovanie diskusie hneď od začiatku.

- **Riadime dialóg, nie vypočúvanie:** Menej dávajte otázku „prečo?“. Táto otázka môže študentov zneistiť, pôsobí vypočúvacím dojmom. Viac sa pýtajte „ako?“ a „čo?“. Napríklad: „V akej situácii sa to stalo? Čo sa dialo? Čo sa stalo ako prvé? Čo sa stalo potom? Čo si si v tom momente myslel? Ako si sa cítil? Je nejaká iná situácia, ktorá ti pripomína túto situáciu? Alebo niekomu z vás?“
- Ak účastníci používajú všeobecné tvrdenia alebo ničím nepodložené názory, **vyzývajte ich k tomu, aby hovorili o vlastných, osobných zážitkoch a príbehoch**, ktoré majú. Napríklad keď zaznieva príliš veľa negatívnych príbehov o jednej téme (LGBT, Rómovia, utečenci atď.), vyzvite žiakov, ktorí ešte nehovorili, aby skúsili nájsť pozitívne príklady/zážitky s touto skupinou. Ak nemajú vlastné, môžu sa odvolať na príbuzných a známych.
- Vždy sa snažte **viest diskusiu tak, aby v nej zaznievali príbehové**, t. j. naratívne **vstupy od účastníkov** a nie všeobecné tvrdenia, ktoré sa netýkajú osobných zážitkov žiakov.

AKO ZVLÁDNUŤ DISKUSIE O EXTRÉMIZME. KOMUNIKAČNÉ RADY A METODICKÉ NÁVODY PRE UČITEĽOV

IRENA BIHARIOVÁ, autorka je právnička; pôsobila v občianskom združení Ľudia proti rasizmu a v súčasnosti je podpredsedníčkou politického hnutia Progresívne Slovensko.

Úvod

Množstvo učiteľov má záujem ponúknuť študentom hodnotovo orientované vzdelávanie, cítiť v nich kritické myslenie a vyhradiť vyučovací priestor aj na diskusie o spoločensky páľivých fenoménoch. Narážajú však pri tom na viaceré problémy, na ktoré aktuálne metodické manuály nepamätajú. Obzvlášť v prípade pravicového extrémizmu a radikalizácie mládeže sú učitelia občas nútení improvizovať. Odborné informácie na túto tému sú rozptýlené v množstve literatúry, čo komplikuje možnosť zostaviť z nich adekvátny obsah a rozsah pre žiakov stredných škôl tak, aby sa „zmestil“ do obmedzeného vyučovacieho procesu.

Ak sa to aj podarí, rovnako náročnou výzvou pre učiteľa ostáva metodika – teda spôsoby a konkrétne cvičenia, ako študentom sprostredkovať tému čo najatraktívnejšie, s cieľom dosiahnuť jej osvojenie. V neposlednom rade, pri tejto téme už dávno neplatí, že študenti ostávajú len pasívnym článkom. Naopak, učiteľa často konfrontujú množstvom informácií z rôznych pochybných zdrojov, ktorým musí argumentačne oponovať a zvládnuť so svojím študentským publikom nejednu náročnú diskusiu.

Na základe dlhoročných lektorských a vzdelávacích skúseností i diskusií s pedagogickou obcou identifikovalo združenie Ľudia proti rasizmu najčastejšie dilemy, s ktorými sa učiteľ stretá, ak chce žiakom priblížiť problematiku pravicového extrémizmu. V tomto texte ponúkame odpovede a rady na niektoré z nich.

I. Čo by mali študenti vedieť o extrémizme – „teoretické minimum“

Extrémizmus je typický svojou mnohotvárnosťou – môžeme o ňom diskutovať v ľudskoprávnej, štátoprávnej či trestnoprávnej rovine, rovnako tak v politologickom, sociologickom či historickom kontexte. Mnohotvárnosť sa tiež prejavuje v oblasti jeho príčin a zdrojov, ako aj jeho foriem a prejavov. Na poctivé obsiahnutie tejto aktuálnej, no svojím rozsahom a hĺbkou zložitej témy nestačí niekoľko vyučovacích hodín, a ani by sa zrejme nevošla len do jedného vyučovacieho predmetu. S ohľadom na obmedzený priestor a podmienky v slovenskom vzdelávacom systéme je preto nevyhnutné sústrediť sa len na najpodstatnejšie teoretické základy a následne sa viac venovať hrám, cvičeniam a diskusiám, ktoré pomôžu osvojeniu témy.

Pokiaľ ide o teoretický základ, stačí, ak sa výklad dotýka nasledovných oblastí:

- **Vymedzenie pravicového extrémizmu prostredníctvom jeho typických znakov**

V politologickom kontexte sa extrémizmus zvykne definovať ako súbor myšlienok, ideológií, postojov či politík, ktoré sú typické najmä týmito znakmi:

- » Priamo či nepriamo vedú k ohrozeniu demokratického zriadenia.
- » Ich implementácia by privodila obmedzenie ľudskoprávných garancií, pričom kľúčom k odlišnému režimu práv a povinností bývajú najmä fyzické, biologické, antropologické či kultúrne znaky jednotlivcov a skupín (rasa, etnicita, národnosť, náboženstvo, pohlavie, sexuálna orientácia, zdravotné znevýhodnenie).
- » Presadzuje sa prostredníctvom represie, propagandy, dezinformácií.

Takto vymedzené znaky však môžu znieť stredoškólakom príliš abstraktne a zložito. Na hlbšie vnorenie sa do podstaty tohto fenoménu preto odporúčame zvoliť výklad spôsobom, ktorý bližšie opisujeme v tomto článku v časti Ako zrozumiteľne vysvetliť podstatu extrémizmu.

- **Kto je alebo môže byť extrémista**

Na začiatok odporúčame nechať študentov diskutovať, ako si extrémistu predstavujú, ako podľa nich vyzerá, ako by ho spoznali.

Následne by ich mal učiteľ usmerniť v tom, že extrémistom dnes môže byť skutočne ktokoľvek, nemusí sa prejavovať vonkajšími znakmi, ani byť súčasťou „imidžovej subkultúry“. Vďaka silnej vizuálnej stope, ktorú v našej pamäti zanechala éra neonacizmu z 90. rokov, máme často tendenciu spájať si extrémistov s holohlavými mladíkmi v bomberách. Túto predstavu treba čo najskôr opustiť. Prejavy, ktoré ilustrujú zmienené znaky extrémizmu, už dávno nie sú doménou vyslovene patologických skupín či jednotlivcov.

Je totiž dôležité, aby si žiaci uvedomili, že ide o fenomén, ktorý sa vyskytuje aj medzi vzdelanou mládežou či dobre situovanými dospelými, a preto môže byť prítomný aj v ich prostredí.

- **Extrémizmus nie je to isté ako neonacizmus**

Napriek tomu, že pravicový extrémizmus a nemecký nacizmus majú svoje spoločné ideologické východiská, je zbytočné venovať príliš veľkú snahu hľadaniu prienikov a paralel. Študentov by to zbytočne mýlilo a v konečnom dôsledku by sa mohol výklad otočiť proti samotnému učiteľovi. Dnes by sme totiž v radoch európskej politicky angažovanej extrémnej pravice čoraz ťažšie hľadali jednoznačné identifikátory, ktoré by ich usvedčili z nadväznosti na politiku Tretej ríše.

Na Slovensku boli neonacistické prvky v agende a prejavoch extrémistickej scény typické najmä v období rokov 1989 až približne 2005. Dnes sa extrémna pravica väčšinou sama vyhýba tomu, aby svoje posolstvo manifestovala cez vyslovene neonacistickú symboliku (hákový kríž, nacistické runy, hajlovanie). Vyhýba sa aj explicitným prejavom prvoplánového rasizmu, antisemitizmu či oslavám Tretej ríše. Ak by sme študentom približovali extrémizmus len cez tieto prvky, mohli by prehliadnuť tých extrémistov, ktorí dnes vystupujú oveľa sofistikovanejšie.

Je dôležité, aby problematiku extrémizmu chápali v kontexte jeho aktuálnych podôb a neredukovali ju na znaky typické pre neonacizmus.

II. Ako zrozumiteľne vysvetlíť podstatu extrémizmu

Celkovo sa javí ako neefektívne, keď študentom diktujeme obsiahle poučky a definície. Sú vždy abstrakciou problému a v takomto znení si študenti len málokedy dokážu problematiku spojiť s jej praktickými podobami. Nevedia, aký môže mať daný fenomén vzťah k ich každodennému životu, čo zároveň oslabuje aj ich záujem o tému.

Preto odporúčame, aby sa definovanie fenoménu zjednodušilo na stručný výpočet hlavných znakov, ale s tým, že každý znak bude ilustrovaný praktickým príkladom. (Samozrejme, vzhľadom na obmedzenú časovú kapacitu nemusí učiteľ využiť všetky odporúčané návody a hry pre konkrétny znak. Stačí, ak si vyberie aspoň niektorú z praktických aktivít.)

- **1. znak: Súbor myšlienok či aktivít, ktoré odmietajú demokratický systém alebo ho môžu ohroziť**

Pri tomto znaku je dôležité, aby žiaci mali aspoň základné vedomosti o tom, čo je demokracia. Pri mladších školákoch (1.-2. ročník strednej školy) si môžeme vystačiť s výkladom prostredníctvom nasledovnej diskusie, pri starších ju môžeme využiť na zopakovanie učiva o demokracii a nadviazať cvičením o hrozbách pre demokraciu:

- **Diskusia o demokracii:**

„Predstavte si, že sa ráno zobudíte do totalitného štátu, v ktorom všetko ovláda jedna politická strana – tvorí zákony, obsadila všetky kontrolné orgány, opozícia existuje iba naoko, všetky médiá sú podriadené štátnej moci. Štát reguluje internet a postihuje vás za akúkoľvek kritiku. Čo všetko by sa zmenilo oproti vášmu dnešnému dňu? Čo by ste v ňom nemohli urobiť v porovnaní s tým, čo ste mohli urobiť dnes?“

Študentov možno doplniť, respektíve im pomôcť odpoveďami:

- » Možno by ste nechodili do školy, ktorú ste si vy alebo spolu s vašimi rodičmi vybrali.
- » Možno by ste si nemohli prečítať Facebook, pretože internet by ovládal štát.
- » Možno by ráno vášho brata odviezla polícia, lebo zverejnil kritický blog voči štátnej moci.

Na oboznámenie sa s podstatou demokracie sa zvyknú využívať aj rôzne skupinové hry, ktoré napodobňujú „rokovanie“ domovej schôdze. Študenti môžu simulovať proces, akým obyvatelia činžiaka navzájom vyjednávajú o svojich predstavách o spoločných potrebách a prioritách, rovnako tak simulujú postupy, akými je udelenie mandátu vybraným zástupcom, voľby či hlasovanie.

- **Cvičenie na pochopenie ohrozenia demokracie:**

Toto cvičenie bude vhodné pre študentov, ktorí už majú základné informácie o parlamentarizme, respektíve fungovaní parlamentu.

Učiteľ môže predostrieť modelový príbeh:

„Strana slobodných občanov navrhuje, že zavedie imperatívny mandát poslancov Národnej Rady SR. Ide o inštitút, vďaka ktorému môžu občania priamo a kedykoľvek odvolávať členov parlamentu. Táto strana tvrdí, že sa tak konečne dosiahne to, aby politici slúžili ľuďom a plnili ich vôľu.“

Následne sa so študentami diskutuje, pričom na vysvetlenie úskalí tohto inštitútu možno uviesť:

Samotný inštitút imperatívneho mandátu a jeho presadzovanie samo osebe ešte z nikoho extrémistu nerobí. Má však svoje úskalia a jeho zavedenie by v konečnom dôsledku mohlo narušiť podstatu demokracie:

Poslanci zvolení v demokratických slobodných voľbách do parlamentu už majú mandát od ľudu – ich moc im bola daná ľuďom práve formou slobodných volieb. Vo svojom rozhodovaní počas hlasovania v parlamente sú viazaní len svojím svedomím a vedomím. Ak by platil imperatívny mandát, boli by viazaní aj rozmanitými a premenlivými názormi občanov či rôznych záujmových skupín a to neustále počas trvania volebného obdobia. V praxi by to mohlo viesť k tomu, že sa úplne naruší stabilita zákonodarného zboru. Zavedenie takéhoto prvku by výrazne narušilo predvídateľnosť činnosti v Národnej rade – v prípade odvolania poslancov by sa brzdila príprava zákonov, nebolo by možné predvídať, ako bude ktorý poslanec (novo dosadený) pokračovať, zmizlo by ako-tak predvídateľné konanie poslancov. Vo finále by takéto opatrenie viedlo k anarchii.

Imperatívny mandát existoval v období vojnového slovenského štátu, mal ho aj taliansky fašistický režim a navrhovala ho aj dnes už rozpustená fašistická strana Slovenská pospolitost – národná strana, ktorú založil Marian Kotleba. Na uvedenom príklade vidno, že ohrozenie demokracie môže nastať aj bez použitia násilia.

- **2. znak: Aktivity či zamýšľané opatrenia obmedzujú základné ľudskoprávne štandardy a stupňujú práva a povinnosti podľa rasy, etnicity, náboženstva či sexuálnej orientácie**

Ak žiaci ešte neabsolvovali učivo o ľudských právach, učiteľ môže vypísať niektoré z nich na papier a rozdať ich buď všetkým žiakom v triede, alebo ich rozdeliť do skupín. (Možno použiť kopírovanú predmetnú hlavu Ústavy SR). Vyučujúci následne vyvolá študenta a požiada ho, aby opísal svoj deň od okamihu, ako sa ráno zobudil.

Následne kladie otázky celej triede: *„Aké ľudské práva Juraj využil dnes ráno, kým odišiel do školy? Ktoré ľudské práva mu pomohli, aby sa vôbec mohol dostaviť na vyučovanie? Ktoré ľudské práva využil v škole? (Žiaci môžu pracovať s papierom s vypísanými právami.)*

Študentov možno doplniť / pomôcť odpoveďami:

- » Juraj by nemohol doma v pokoji zjesť raňajky a vychystať sa do školy, ak by neplatilo právo na nedotknuteľnosť obydľia alebo ochrana vlastníckeho práva.
- » Juraj by možno nemohol cestovať do školy, ak by neplatilo právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti a rovnosti – šofér autobusu by mu mohol uprieť právo vstúpiť do autobusu, možno by musel sedieť vo vymedzenej časti.
- » Juraj by možno nemohol prísť do školy, ak by neplatilo právo na prístup ku vzdelaniu.
- » Juraj by možno dnes na vyučovaní nemohol slobodne vyjadriť svoj názor, ak by neplatila sloboda prejavu.
- » Juraja by možno za vyrušovanie mohol vziať riaditeľ do kabinetu a tam ho ubíť, ak by neplatil zákaz mučenia a krutého zaobchádzania.

Starším žiakom možno ilustrovať porušenie ľudských práv formou nasledovných textových ukážok, ktoré odporúčame rozdať do skupín (ide o skutočné výňatky z publikácie Stratégia na riešenie cigánskeho problému, pod ktorou je ako autor podpísaný Marián Mišún, kandidát strany Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko), prípadne možno podobné „programové úryvky“ vymyslieť.

- » *„Väčšinu mentálne postihnutých jedincov treba okamžite masovo presunúť do špeciálnych ústavov.“*
- » *„Jedinci, ktorých úroveň inteligencie nie je postačujúca, musia prejsť pod väčšiu kontrolu štátu“*
- » *„Všetky tehotné ženy na Slovensku by mali povinne prejsť pod aktívnu kontrolu štátu. Musíme uplatňovať princípy zamedzujúce nadmernému rozmnožovaniu spoločensky nepoužiteľných jedincov a naopak, všemožne podporovať tých, ktorí sú zdraví a pre spoločnosť užitoční.“*

Následná diskusia s triedou by mala reagovať na otázky: Aké práva by stratili osoby so zdravotným (telesným či psychickým postihnutím)? Aké ľudské právo by bolo narušené zavedením povinnosti umiestniť ich do ústavov? (sloboda pohybu, pobytu, ochrana súkromia atď). Ako by dokázal štát posudzovať inteligenciu či užitočnosť

občanov? Zriadil by na to komisiu? Kto by ju tvoril a akými kritériami by sa riadila pri posudzovaní? Máte vo svojom okolí osoby, ktorých by sa navrhované opatrenia dotkli? Ako by to vnímali?

Diskusiu odporúčame ukončiť nasledovným výkladom:

Podľa Ústavy SR, ale aj medzinárodných dohovoroch o ľudských právach sú si ľudia rovní v dôstojnosti a právach – a to bez ohľadu na to, kto je ako zdravotne spôsobilý alebo užitočný.

Takéto opatrenia by obmedzili slobody pohybu, pobytu či právo na súkromie. Pod kontrolu štátu by prešli aj reprodukčné práva žien – štát by definoval, kto sa môže a nemôže rozmnožovať a mať rodinu.

V liberálnej demokracii platí, že štát síce môže posudzovať naše správanie podľa toho, či je v súlade s právom (a až keď nie je, použiť právne nástroje na nápravu), no v zásade neposudzuje naše osobné morálne kvality. Bolo by absurdné, keby štát zriaďoval špecializované orgány či komisie, aby mohli vyhodnotiť niekoho „prínos“, „slušnosť“ či „asociálnosť“. Tieto funkcie by museli byť obsadené „nadľudmi“, ktorí sú považovaní za morálne cnostnejších, ako tí, ktorých majú posudzovať. Rovnako absurdné by bolo pokúšať sa vytvárať kritériá na posudzovanie „morálne správneho“ jednotlivca. Také normy sú vecou regulácie zo strany samotných jednotlivcov, rodiny, prostredia či komunity, no v žiadnom prípade nepatria do oblasti posudzovania štátu.

- **3. znak: Dôraz na silný štát – využívanie represie, moderných foriem propagandy vrátane šírenia dezinformácií**

Na priblíženie podstaty autoritárskeho silného štátu môže poslúžiť predošlé cvičenie, nakoľko ilustruje dôsledky rozpínavosti štátnej moci, ktorá si nárokuje posudzovanie osobných a morálnych kvalít jednotlivcov. Prípadne sa o nej dá diskutovať pomocou nasledovných otázok:

- *Čo očakávate, že by mal štát plniť vo vzťahu k občanom alebo špeciálne ku vám, študentom? Čo by ste uvítali a čo by ste naopak vnímali ako obťažujúce zasahovanie zo strany štátu?*
- *Vymenujte tri veci, ktoré by ste vnímali ako najtvrdšie obmedzenia. Ako by ste sa skúšali brániť?*
- *Ako podľa vás funguje propaganda? Ako narúša pluralizmus názorov?*

Tip na film: Na ilustráciu problematiky silného štátu, propagandy, radikalizácie a masovej hystérie je možné pre študentov strednej školy zvoliť spoločné pozeranie filmu Vlňa.

Tip na hru: Hra na novinárov

Nasledovná hra výborne poslúži na oboznámenie študentov s tým, ako rôzne možno pracovať s informáciami, akým spôsobom pri tom možno manipulovať s verejnou mienkou a ako rozlíšiť korektný novinársky článok od tendenčnej „žurnalistiky z pera alternatívnych redakcií“ či propagandy.

Potrebuje:

1. Tri výtlačky tej istej fotografie (možno použiť našu ilustračnú alebo podobnú, ktorá ponúka rôzne interpretácie).
2. Rozdeliť triedu do 3 skupiniek, každá bude potrebovať pero a papier.

Postup:

1. Triedu rozdeľte na tri skupiny, každá sedí a spolupracuje bokom od ostatných. Každý z nich odovzdajte fotku. Skupiny nesmú vidieť, že majú tú istú. Neukazujte im ju.

2. Každý skupine nadiktujte jej zadanie:

- Prvá skupina: Váš tím pracuje pre National Geographic, robíte články a reportáže o rôznych kultúrach a kútoch sveta. Vašich čitateľov zaujímajú neprebádané novinky o planéte, prírode, ľudských kultúrach. Vytvorte na základe tejto fotky článok pre vašich čitateľov, aby bol pre nich atraktívny.
- Druhá skupina: Váš tím pracuje pre propagandiské oddelenie extrémistickej strany Na stráž! Vaši čitatelia nenávidia menšiny, nie sú otvorení novým kultúram. Predstavte im túto rodinu z fotografie a pripravte o nej článok pre vašich čitateľov.

- Tretia skupina: Váš tím pracuje pre klasický denník. Opíšte fotografiu, no majte na pamäti, že čokoľvek napíšete, budete za to niesť právnu zodpovednosť.
- Pre všetky skupiny: Preto popis fotografie štylizujte tak, aby vám informácie z článku sedeli s obrázkom, nepridávajte nič navyše, čo by ste nevedeli doložiť samotnou fotkou. (Ak na fotke nie je záber slona, nepíšte o slonovi.)

3. Nechajte študentov pracovať maximálne 10 minút, v prípade potreby im pomôžte zvoliť názov článku alebo ich usmernite príkladmi viet. Stačí, ak ich text bude mať 5-10 viet.

Vyhodnotenie

- Po dokončení článkov vyzvite zástupcu z každej skupiny, aby nahlas prečítal text, ktorý napísali. Zároveň triede ukážu fotku, ktorú opisovali.
- Žiaci vidia, že každý opisoval ten istý obrázok s tou istou rodinou, no vznikli tri rôzne podania. Ich rozdiely vyplynuli z odlišného zadania. Prvé dve redakcie sa snažili prispôbiť článok svojmu čitateľovi a účelu. Tretia redakcia bola právne zodpovedná za informácie, ktorými fotku opísala.

Diskusia a vysvetlenie

- Spýtajte sa študentov, prečo sú tri články o tej istej fotke rôzne. Čo ovplyvnilo rôznorodosť týchto opisov?
 - Akú úlohu pri tvorbe článku hrali ohľady na čitateľov a ich očakávania? Ako si predstavovali svojho čitateľa?
 - Akú úlohu hralo vedomie právnej zodpovednosti pre redakciu denníka (tretej skupiny)? Ovplynulo ich to pri písaní?
 - Vyzvite prvú a druhú skupinu, aby skúsili identifikovať, v čom sa vzdialili od obrázku? Aký typ informácií mu priradili a prečo?
 - Na záver študentom vysvetlite, ako vzniká manipulovaný obraz a ako sa tvorí tendenčný obsah:
-

- Prichádza vtedy, ak redakcii ani tak nejde o úplne nestranné opisovanie udalosti, ale berie do úvahy vkus čitateľa a zámer prekrútiť udalosť tak, aby pasovala do vopred pripraveného ideového konceptu.
- Tendenčný obsah znamená, že máme vopred premyslený rámec, v ktorom chceme udalosť interpretovať.
- Štandardný novinár musí „oželiť“, keď jeho podanie udalostí nebude veľmi bombastické pre čitateľov, nevyvolá pobúrenie či divoké emócie, a tým zrejme nedosiahne ani takú vysokú čítanosť ako senzačný provokačný článok. Pretože pre novinára je na prvom mieste dôležitá dôvera čitateľa v to, že od neho dostáva korektné informácie, overiteľné správy a opis udalostí tak, ako sa skutočne stali (aj s poskytnutím priestoru na vyjadrenie dotknutých osôb). Za túto svoju úlohu nesie aj právnu zodpovednosť.

Rizikový žiak – ako ho spoznať?

„Čo majú teraz za módu“?

Pedagógovia sa zvyknú pýtať: „Ako mám zistiť, že niektorý žiak sympatizuje s extrémizmom? Čo si mám dnes všímať na jeho výzore? Čo majú teraz za módu?“

Dnes skutočne nie je možné rozoznať rizikových mládežníkov podľa oblečenia, účesov či tetovania. Nie je žiadnym prekvapením, že sú to na výzor úplne bežní mladíci či dievčatá. Môžu byť súčasťou rôznych hudobných a štýlových subkultúr – od EMO cez techno až po hiphop.

U tej skupiny študentov, ktorá je viditeľne značkováná logami extrémistických skupín, už zrejme učiteľ zistil ich ideologické inklinácie aj bez toho, aby skúmal ich oblečenie.

Čo môže byť prvým „varovným signálom“

Najlákavejším spojivom medzi extrémistickou scénou a mládežníkmi, ktorí ešte nie sú tak celkom jej členskou súčasťou, sú témy, ktorými extrémna pravica operuje. Ak učiteľ začne u študenta pozorovať súlad postojov s extrémnou pravicou, je to prvý zjavný indikátor, ktorý možno v rámci vyučovania odhaliť.

- Ide najmä o **postoj k Rómom (ale aj k ostatným menšinám)**, ktorý vykazuje výraznú neznášanlivosť alebo ak žiak pri argumentovaní používa rétoriku extrémnej pravice.
- **Žiak naznačuje kritiku demokracie** – hovorí o nej ako o nefunkčnom či nespravodlivom systéme, viac či menej opatrne formuluje požiadavku na zmenu systému.

Samozrejme, takéto úvahy ešte z nikoho extrémistu nerobia, no sú prvým symptómom, že študent rozmýšľa o demokracii skepticky, možno pohrdavo a s frustráciami. Necíti dôveru v existujúci systém alebo si väčšinou neuvedomuje riziká ostatných režimov a foriem vlády. Práve takéto zmýšľanie a názor na systém bývajú veľmi silným podkladom pre ideovú súhru s extrémistami.

- **Spochybňuje verifikované javy a vedecké postupy** – napríklad sa skepticky vyjadruje o medicínskych dôkazoch („farmalobby“), spochybňuje zistenia akademických autorít, nedôveruje historickým faktom.
- Má dojem, že sa niekto stále pokúša manipulovať ním alebo verejnosťou, vykazuje určitú **„sociálnu paranoju“**: formuluje presvedčenie, že niekto sa cieľavedome usiluje manipulovať spoločnosť alebo sa snaží „zamlčovať pravdu“. Tým „niekým“ môžu byť „štandardné médiá“, „slniečkari dotovaní Sorosom“, „homoloby“, „Brusel“, „západní sionisti“ alebo len akýsi anonymný systém.
- Pri písomných prácach sa odvoláva na **pochybné zdroje a konšpiračné weby**. Ich zoznam je pravidelne aktualizovaný na web stránke konspiratori.sk

- Niekedy má svojský **slovník typický pre prostredie konšpiračných komunít**, ktorým označuje kritizované javy: „presstitúti“, „židobankstri“, „fašistickí liberáli“, „ekonomický fašizmus“, „kiskoidi“ a pod.

Učitelia často konštatujú, že sympatizantov extrémizmu nachádzajú medzi študentmi, ktorí sú na hodinách dejepisu či občianskej náuky aktívni, prejavujú záujem o predmet a neraz patria k jednotkárom.

Áno, je to to „paradox súčasných extrémistov“, ktorý popiera zaužívanú predstavu o mladíkoch z učňovských škôl s nízkou motiváciou vzdelávať sa v spoločensko-vedných odboroch a skôr násilných než intelektuálnych typoch. Neplatí ani, že väčšinou ide o problémové deti z problémových rodín so slabým sociálnym zázemím.

Dnes už je skôr mýtom, že študenti sympatizujúci s extrémistickou ideológiou majú málo poznatkov a preto im treba zvýšiť počet hodín dejepisu alebo ich vziať do Osvienčimu. Mnohí učitelia sa naopak posledné roky sťažovali skôr na opačnú situáciu: žiak prichádza na hodinu nabitý množstvom informácií, ktoré zaskočia aj samotných vyučujúcich. Polemizujú s učiteľom o oficiálnych a verifikovaných skutočnostiach, javoch či udalostiach a konfrontujú ho informáciami, s ktorými sa pedagóg doposiaľ nestretol. Na konci dňa je to práve učiteľ, kto sa začne cítiť argumentačne „v úzkych“. Je to pochopiteľné – študenti totiž vyťahujú „poznatky“ z pochybných internetových stránok alebo priamo z konšpiračných časopisov a extrémistických kanálov. Učiteľ tak nemá šancu oponovať im, lebo sa s takouto teóriou či výkladom udalosti ešte nestretol.

Ak teda hľadáme indikátory „rizikových študentov“, potom schopnosť obaliť „nezmyselné teórie“ do intelektuálneho pátosu je tiež jedným z nich.

Samozrejme, netvrdíme, že niektorý z týchto prejavov je sám osebe dôkazom o ideologickej inklinácii študenta smerom k extrémizmu. Ide skôr o „varovné signály“. Vtedy je dôležité, aby učiteľ dokázal zvládnuť so študentom priateľskú, korektnú a argumentačne presvedčivú diskusiu práve o tých témach, v ktorých je v súlade s rétorikou extrémnej pravice.

Mám v triede sympatizanta extrémistov. Čo s tým?

Úlohou učiteľa nie je a ani nesmie byť politická indoktrinácia žiakov, nech by mala akékoľvek šľachetné úmysly. Preto by sa mal učiteľ od začiatku zrieknuť ambície cieľavedome „prevracať“ politické presvedčenie žiaka. Môže ho však svojimi otázkami a rozhovorom motivovať k tomu, aby svoje politické a ideologické postoje podrobil racionálnym argumentom a kritickej úvahe.

Komunikačné rady pre diskretnú debatu dotknutého žiaka a učiteľa

- Ak učiteľ zvolí individuálny formát („jeden na jedného“), odporúčame viesť diskusiu tak, aby sa pri nej téma extrémizmu neotvárala. Žiak by to mohol vnímať ako prehľadnú a čitateľnú snahu pedagóga „umravniť ho“. Je lepšie, ak sa komunikácia obmedzí na danú „toxickú tému“, v ktorej prejavil svoje postoje (Rómovia, vzťah k demokracii, využívanie pochybných zdrojov, holokaust atď.). Nemali by byť o tom, čo je v jeho postoji zhubné alebo extrémistické.
- So študentom sa treba baviť o samotnom obsahu témy, nikdy nie o ňom. A to ani vtedy, ak má učiteľ „nutkanie“ upozorniť ho na právne či sociálne dôsledky na jeho osobný život či budúcnosť.
- Hoci si to vyžaduje nadprácu na strane učiteľa, určite pomôže, ak si naštuduje tému a bude študentovi korektným, no presvedčivým debatným oponentom. Študent by mal cítiť, že pedagóg s ním o téme (migrácii, Rómoch, demokracii, holokauste...) komunikuje preto, lebo ho jeho názor zaujíma a chce rovnocenne konfrontovať ich vzájomné poznatky.
- Učiteľ môže skúsiť uzatvoriť so študentom dohodu: učiteľ si prečíta článok, ktorý mu žiak odporúča, a on zase článok, ktorý odporúča vyučujúci. (Je lepšie „vymeniť“ si články než knihu. Stratilo by sa momentum na pokračovanie v diskusii). Následne si môžu dohodnúť termín, keď oba články spoločne prediskutujú. Pedagóg by mal v nasledujúcej diskusii poukázať na chyby, argumentačné nepoctivé postupy a metódy v článku a spoločne by mali svoje zistenia konfrontovať.

- Rozdajte celej triede alebo skupine žiakov úlohu, v ktorej rizikový študent bude musieť pracovať s odporučenými zdrojmi – napríklad dostane za úlohu pripraviť politickú kampaň pre fiktívnu liberálnu stranu, v ktorej má za cieľ predstaviť svojim voličom výhody členstva v EÚ. Bude tak „nútený“ pracovať s opačnou optikou a hľadať pre ňu argumenty.

Komunikačné rady pre diskusiu o extrémizme v rámci triedy

Ak sa učiteľ rozhodne nie pre individuálny dialóg, ale pre „rozpravu v triede“ (prípadne nastane spontánne počas vyučovania), odporúčame zotrvať pri nasledujúcej komunikačnej stratégii:

- **Rozhovor má byť empatický**

Ak sa rozvinie debata o extrémizme, prípadne konkrétnych extrémistických stranách, a žiak prejaví sympatie voči nim, nemá zmysel moralizovať nad ním či vysmievať sa mu. (Učiteľ by mal ustriechnuť, aby v diskusii nezaznievali útočné poznámky ani od ostatných spolužiakov). Takéto nastavenie debaty totiž automaticky sťažuje vzájomnú komunikáciu a nepomôže k získaniu dôvery žiaka voči učiteľovi. Naopak, môže v ňom prehĺbiť pocit, že „učiteľ mu aj tak nerozumie“.

Príklad nevhodne zvolenej reakcie: *„Si ešte príliš mladý na to, aby si rozumel politike. S Kotlebom môžu sympatizovať len hlupáci, ktorí nevidia, čo je zač. Tebe sa ešte nedonieslo, že jeho strana je fašistická?“*

Príklad dobre zvolenej reakcie: *„Rozumiem ti, že chceš podporiť Kotlebu, aj tomu, že necítiš dôveru k ostatným politikom. Áno, celkovo dnes v Európe čelíme kríze dôvery v demokratický systém. Čím si tvoju dôveru získal práve Kotleba? Čo by podľa teba pomohlo, aby si ľudia znovu vybudovali základnú dôveru v politikov?“*

- **Spoločné hľadanie odpovedí**

Ak sa diskusia otvorí počas vyučovacej hodiny, potom by mala byť diskusiou, do ktorej sa pedagóg snaží zapojiť celú triedu. Nemalo by ísť o konfrontačnú debatu

medzi vyučujúcim a študentom, prípadne dvoma-troma podobne zmýšľajúcimi žiakmi. Učiteľ kladie otázky a je skôr v pozícii „moderátora“.

Príklad: „*Tomáš si myslí, že vystúpenie z EÚ by Slovensku pomohlo. Ktorí z vás máte rodinu pracujúcu alebo študujúcu v niektorej členskej krajine? Myslíte, že by súhlasili s Tomášom? Juraj, čo podľa teba prinieslo Slovensku členstvo v EÚ? Skúste povedať, čo by sa stalo, keby sme opustili EÚ a zrazu by tu neboli všetky tovary a služby, na ktoré sme zvyknutí. Ako by štát dosiahol, aby ich vyrábali slovenskí výrobcovia? Bolo by to vôbec možné?*“

• **Morálne apely a abstraktné pojmy väčšinou nefungujú**

Takmer vôbec sa neosvedčuje stratégia, pri ktorej by sme chceli pôsobiť na študenta moralizačným dohováraním. Abstraktné apely mnohým študentom nič nehovoria, nemajú osvojený význam daných slov a znejú im skôr pokrytecky.

Príklad nevhodne vedenej debaty: „*Tomáš, treba si uvedomiť, že všetci ľudia majú ľudské práva, preto by sme mali byť k Rómom tolerantní.*“

16-ročný Tomáš v skutočnosti nemusí úplne presne rozumieť tomu, ako súvisí koncept ľudských práv s jeho postojom voči Rómom. Možno tvrdí, že Rómovia sú flákači a berú nadštandardné dávky, a preto posledné, čo naštrbí jeho presvedčenie, sú reči o ľudských právach Rómov. Naopak, môže mať pocit, že debatu zvädzame zase len k nejakej prehnanej korektnosti, ohľaduplnosti a k zdôrazňovaniu práv Rómov. Takéto apely vyhodnotí ako „slniečkarske reči“.

Tip: Osvedčilo sa nám, ak zo slovníka na vyučovacej hodine v rámci diskusie vypustíme tieto a podobné výrazy. Znejú ako kliše a pre mládežníkov nemajú žiaden emočný náboj:

- » „rešpektujme inakosť“,
- » „tolerancia je dôležitá“,
- » „ľudské práva treba chrániť“,
- » „rasizmus je nebezpečný“.

- **Otázky, ktoré nútia žiaka rozmýšľať**

Kladením správnych otázok môžeme žiakov naviesť na to, aby o svojich postojoch začali rozmýšľať racionálne, nielen v duchu slepej dôvery. Spreádzajme ich, aby sami objavovali „logické diery“ programu extrémistických strán. Účelom je poukázať na nezmyselnosť, nekompetentnosť a nereálnosť sľubov v extrémistických programoch. Debata môže byť dynamická a mala by viesť k tomu, že študenta „uzavrieme do argumentačnej pasce“ (uvedomí si, že dané opatrenia naozaj nie je možné uskutočniť), no nemala by prebiehať tvrdým, útočným či ironickým tónom.

Príklad: *„Čo z programu strany XY je najťažšie uskutočniteľné? Ako by sa im to podľa teba mohlo podariť? Dalo by sa to dosiahnuť bez ohrozenia práv občanov? Ako by sme sa dokázali pri uskutočnení takéhoto opatrenia chrániť pred tým, že ho štát nezneužije proti ďalším skupinám? Je podľa teba reálne a priechodné, že by štát a jeho orgány posudzovali, kto je slušný? Ako by sa to malo definovať? Ako by to prebiehalo, mali by sme na to štátom zriadené komisie? Čo ak ten, čo platí dane, nekradne a býva paneláku, podvádza svoju manželku a bije deti, je ešte slušný?“*

- **Zadania, ktoré študentom pomôžu konfrontovať doterajšie informácie**

Postoje študentov sú najmä vo vzťahu k menšinám mnohokrát deformované pochybnými informáciami, ktoré o nich majú. Nie je pravda, že by študenti nič nevedeli a nič ich nezaujímalo. Naopak, mnohí majú až príliš veľa informácií. Problémom je skôr to, že ich čerpajú z náhodných webov, hoaxov šíriacich sa sociálnymi sieťami či často priamo z extrémistických kanálov. V tomto smere je užitočné, aby informácie, ktoré žiak má, konfrontoval s inými zdrojmi.

Príklad: *Tomáš na hodine povedal, že bude voliť stranu XY, pretože konečne skoncuje s luxusnými dávkami pre Rómov. Dajte Tomášovi vypracovať text (blog, prezentáciu) o sociálnych dávkach Rómov. Ako zdroj mu zadajte napríklad štúdiu od think tanku INESS Rómsky mýtus. Stačí, aby spomedzi 5-10 vybraných strán štúdie našiel odpoveď na jednu presnú, konkrétnu otázku: „Aký je priemerný sociálny príjem na osobu v segregovanej osade?“ Tomášovou úlohou bude prečítať si daných 10 strán (učiteľ mu ich môže poslať*

mailom, prípadne vytlačiť) a sám hľadať odpoveď na zadanú otázku. Okrem toho, že zistí fakty o dávkach, zoznámi sa s tým, ako v skutočnosti vyzerá naozaj odborná štúdia, ako sa v nej pracuje s údajmi a že na opis takejto náročnej témy nestačí dvojriadková informácia v grafike na internete.

Záver

Napriek tomu, že extrémistické politiky nachádzajú silnú podporu v radoch mládeže, nemožno od pedagógov očakávať „spasiteľské“ a rýchlo účinné postupy, ktoré by docielili trvalú zmenu postojov v radoch študentov. Vzdelávací proces v súčasnom nastavení nevytvára dostatočné podmienky na to, aby vyučovanie poskytlo priestor na odborné informácie a diskusie, ktoré by vo svojej synergii pozitívne formovali hodnotovú orientáciu mladej generácie a pestovali v nej kritické myslenie. Napriek tomu je dôležité, aby učitelia na tieto ciele nerezignovali.

O to viac však potrebujeme zabezpečiť, aby v tom pedagógovia a pedagogickí zamestnanci neostávali sami – aby sa mohli oprieť o podporu a spoluprácu s odbornou a mimovládnu obcou a spoločne hľadali čo najlepšie stratégie v oblasti prevencie pred extrémizmom a čo najužitočnejšie postupy pri práci s radikalizujúcou sa mládežou.

VIGILANTI – SAMOZVANÍ STRÁŽCOVIA PORIADKU A POLOVOJENSKÉ SKUPINY NA SLOVENSKU

IRENA BIHARIOVÁ, autorka je právnička; pôsobila v občianskom združení Ľudia proti rasizmu a v súčasnosti je podpredsedníčkou politického hnutia Progresívne Slovensko.

DANIEL MILO, autor je právnik a pôsobí ako analytik v Globsec Policy Institute.

Charakteristika vigilantizmu

Vigilantizmus ako pojem nemá v slovenskom jazyku jednoslovný ekvivalent. Je spojený s fenoménom dobrovoľných strážcov verejného poriadku, ktorí sa organizujú ako samozvaná skupina občanov s cieľmi, ktorých napĺňanie spravidla patrí do výlučnej kompetencie štátu. Ide teda o samozvané, väčšinou právne neformalizované zoskupenia občanov, ktorí vykonávajú aktivity typické pre štát, ale bez toho, aby ich k tomu oprávňovali právne predpisy či mandát udelený štátnymi orgánmi. Pôsobia najmä v oblasti kontroly verejného poriadku a osobujú si výkon dozoru nad dodržiavaním zákonov.

Nie všetky vigilantné skupiny majú zároveň polovojenský charakter. Paramilitárne, čiže polovojenské organizácie treba vnímať ako jednu z foriem vigilantizmu. Je typická tým, že ich členovia sa sústredia najmä na oblasť obrany a vojenstva. Okrem nich môžu v rámci vigilantskej scény vznikať aj také subjekty, ktoré si prisvojujú úlohy kontrolných a represívnych orgánov v oblasti ochrany prírody, vnútornej bezpečnosti, ochrany verejného poriadku, či dokonca dobrých mravov. Svojimi aktivitami na seba preberajú časť právomocí a kompetencií, ktoré štát zveril Policajnému zboru alebo iným zákonom vymedzeným subjektom.

Vigilantizmus je typickou črtou pre krajne pravicové hnutia. Nie je prekvapujúce, že sa kreujú práve v takomto ideologickom prostredí: rovnako ako extrémistické hnutia totiž kladú dôraz na presadzovanie „práva a poriadku“, a to predovšetkým

vo vzťahu k národnostným, etnickým, náboženským či sexuálnym menšinám, ktorých členov vnímajú ako potenciálnych kriminálnikov, či hrozbu pre štát. Touto prezumpciou viny odôvodňujú potrebu „byť pred nimi na pozore“ a vo zvýšenej miere kontrolovať ich správanie.

Vigilantizmus je zároveň prejavom nedôvery v schopnosti štátu zabezpečiť poriadok a dodržiavanie práva v rámci zákonných hraníc.

Rozdiel medzi vigilantizmom a dobrovoľníctvom

Skôr ako vysvetlíme nebezpečnosť a hrozby spojené s vigilantizmom, treba objasniť ich špecifiká a rozdiely oproti ostatným aktivistickým skupinám či spolkom.

Na prvý pohľad sa totiž môže zdať, že ide o sympatickú a neškodnú formu dobrovoľníctva, ktorým chcú vigilanti nezištne pomôcť štátu všade tam, kde jeho zložky a orgány z nejakých príčin nefungujú dostatočne. Oni sami sa častokrát obhajujú tým, že ich zámerom nie je štátu konkurovať, ale pomôcť mu pri plnení jeho úloh. Možno sa dokonca stretnúť aj s argumentáciou, ktorou odvodzujú svoju legitimitu od znenia článku 25 Ústavy SR. Ten totiž hovorí, že „Obrana Slovenskej republiky je povinnosťou a vecou cti občanov“.

Typickým a kľúčovým znakom všetkých vigilantných skupín je to, že ich činnosť má imitovať alebo nahrádzať práve tie orgány, v pôsobnosti ktorých je ukladanie povinností, či obmedzovanie práv občanov (čiže kontrolné a represívne inštitúcie). Práve v tom sa líšia od akýchkoľvek iných dobrovoľníckych skupín a dobrovoľníctva ako takého. Ak by sme vigilantov porovnali napríklad s neformálnou dobrovoľníckou skupinou, ktorá pomáha vo zvieracích útulkoch alebo pri čistení lesa, rozdiel je jasný: pri týchto aktivitách nevzniká vzťah k tretím osobám, ktorého podstatou by bolo nútiť niekoho niečo konať, nekonať alebo niečo strpieť. Nevynucujú od ostatných občanov žiadne právne úkony, ani nepoužívajú donucovanie mechanizmy na plnenie – hoci aj zákonných – povinností.

Naopak, tým, že na seba vigilanti preberajú právomoci dozorujúcich, kontrolných, represívnych a obranných inštitúcií, svojim pôsobením vynucujú určité správanie či plnenie povinností. Využívajú pri tom väčšinou presne tie úkony, ktorými policajné alebo iné represívne orgány zasahujú do práv občanov: obmedzujú ich v slobode pohybu, vykonávajú hliadky na verejných miestach, požadujú strpieť osobné prehliadky či vstup do obydli, kontrolujú totožnosť občanov, vybavujú dohovor či pokarhanie, odoberajú bez súdneho konania predmety a majetok „páchateľov“, nezriedka pristupujú priamo k represii a použitiu násilia. Okrem takýchto priamych foriem zásahov môžu využívať aj nepriame formy donucovania: hrozby násilím, zastrasovanie, manifestácie sily a fyzickej či technickej prevahy, symbolické odkazy s cieľom demonštrovať, že sú pripravení zasiahnuť proti občanom a donútiť ich k určitému správaniu a to bez akejkoľvek opory v platnej legislatíve.

To isté platí aj o polovojenských skupinách, hoci sa primárne nesústreďujú na priebežnú kontrolu občanov, ale skôr na branné cvičenia a simulácie vojenských operácií. Podstatou ich činnosti je totiž príprava na ozbrojený konflikt, ktorú verejne prezentujú ako dobrovoľnú a svojpomocnú obranu vlasti v prípade, ak sa ocitne v ohrození. Ak by takáto situácia nastala – bez ohľadu na to, či ju ako ohrozenie vyhodnotia aj samotné štátne orgány – ašpirujú na prevzatie úloh, ktoré sú zverené len ozbrojeným silám. Pod rúškom obrany vlasti sa teda v skutočnosti skrýva zámer preberať ich kompetencie, vrátane práva použiť ozbrojené násilie, zbrane a vojenskú techniku. To všetko bez akejkoľvek súčinnosti a podriadenosti ústredným orgánom krízového riadenia alebo vojenského velenia.

V čom spočíva hrozba vigilantizmu

Pri zabezpečovaní ochrany suverenity, územnej celistvosti, bezpečnosti, ochrany života a verejného zdravia, ako aj pri ukladaní povinností občanom a vynucovaní ich plnenia, má štát jedinečné a monopolné postavenie dané Ústavou. Je jedinou právnou entitou, ktorá môže tvoriť pravidlá zhmotnené v zákonoch a vynucovať ich plnenie.

Celý proces, v ktorom štát ukladá povinnosti a ustanovuje sankcie za ich nedodržanie, je podriadený zákonom. Vďaka článku 2 ods. 2 Ústavy SR, ktorý zaväzuje orgány štátu konať len to, čo im zákon ukladá, má občan šancu predvídať ich konanie a posudzovať oprávnenosť ich zásahov. Môže sa vopred oboznámiť s tým, aké správanie od neho právny predpis vyžaduje a čo bude nasledovať v prípade, ak sa mu nepodriadi. Rovnako tak dokáže predvídať, ktorý orgán, akým spôsobom, v akej lehote a za akých podmienok ho k tomu môže donútiť. Aj samotný proces donucovania a ukladania trestov sa spravuje predpísaným postupom. Ak by niektorý orgán porušil zákon, občan má garantované možnosti právnej ochrany a sústavu inštitúcií, vrátane nadnárodných, na ktoré sa môže obrátiť.

Niž z týchto garancií neplatí, ak si vynucovanie správania a povinností osobuje samozvaná skupina občanov bez toho, aby ju na to zmocnil štát. V takomto prípade ide o nebezpečnú svojvôľu – dochádza totiž k zásahom do právnej sféry občanov, ale bez vopred jasných pravidiel a postupov, bez jasnej identifikácie konkrétnych aktérov a ich hierarchie, bez možnosti brániť sa v situácii, ak sa dopustia omylu. Nie je možné vopred predvídať ani to, akým spôsobom bude v tom ktorom prípade prebiehať donútenie, aké typy trestov daná skupina občanovi uloží, či pri tom bude rešpektovať zásadu rovnosti, zásadu primeranosti trestu a ostatné právne princípy.

Presne táto asymetria medzi občanom a samozvanými strážcami poriadku ilustruje, v čom je vigilantizmus nebezpečný. Ak aj opomenieme, že v praktickom fungovaní týchto skupín smeruje dozor a kontrola spravidla len voči vymedzeným skupinám občanov, nič to nemení na skutočnosti, že ich konanie narúša princípy právneho štátu, právnu istotu a v konečnom dôsledku vedie k ohrozeniu bezpečnosti celej krajiny.

Okrem uvedených dôsledkov treba vnímať vigilantné skupiny a ich aktivity aj v kontexte zahraničných vplyvov a vonkajšieho ohrozenia. Skúsenosti z okolitých krajín ukazujú, že takéto skupiny často vznikajú či už z podnetu podobne orientovaných subjektov zo zahraničia, alebo ako súčasť mocenských a geopolitických záujmov iných štátov. Predstavujú jeden z nástrojov hybridnej vojny a v praxi zvyknú fungovať ako predĺžená ruka cudzích spravodajských služieb.

Dobrovoľní strážcovia poriadku verzus legálne občianske hliadky

Aj dnes existujú legálne subjekty, ktoré síce nie sú štátnym orgánom, no napriek tomu plnia úlohy v oblasti ochrany verejného poriadku či bezpečnosti, zmocnil ich na štát (obecná polícia, rómske občianske hliadky, lesná stráž a pod). Zriadil ich buď priamo, formou právnych predpisov alebo tým, že oprávnil iné subjekty, aby si takýchto strážcov poriadku kreovali. Aj oni však môžu fungovať len v mantineloch, aké im určil zákon. Tým sa odlišujú od vigilantných spolkov, ktoré nielenže na svoju činnosť nezískali žiaden zákonný mandát, ale často konajú napriek tomu, že im zákony takúto činnosť priamo zakazujú.

Historická tradícia vigilantizmu na Slovensku

I. Hlinkova garda

Tradícia vzniku dobrovoľných strážcov poriadku na území Slovenska siaha až do medzivojnového obdobia. Už v dvadsiatych a tridsiatych rokoch minulého storočia existovalo na Slovensku niekoľko polovojenských skupín, ktoré vznikali ako oficiálne polovojenské krídla politických strán. Ich vznik do istej miery podnietili násilné a tragické incidenty, ktoré zvykli sprevádzať rôzne politické demonštrácie a zhromaždenia.

Jednou z prvých bola Rodobrana – polovojenské krídlo Slovenskej ľudovej strany (neskôr Hlinkova slovenská ľudová strana). Rodobrana, inšpirovaná Mussoliniho čiernoodencami, bola síce dvakrát štátom rozpustená, no neskôr svoju činnosť obnovila a transformovala sa na neslávnu Hlinkovu gardu.

Hlinkova garda fungovala ako polovojenské krídlo vládnucej Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, no počas obdobia slovenského štátu rozšírila svoju právomoc aj o bezpečnostné funkcie. Členovia úderných oddielov Hlinkovej gardy sa dopustili mnohých zločinov proti ľudskosti pri deportáciách Židov či pri potláčaní SNP.

II. Ľudové milície

V ére komunistického Československa boli najdôležitejšou polovojenskou skupinou Ľudové milície. Predstavovali ozbrojené krídlo komunistickej strany, no na rozdiel od ostatných typicky vigilantných skupín boli plne pod kontrolou vládneho aparátu. Inak ich praktiky plne korešpondovali s hlavnými črtami vigilantizmu: neumožňovali občanom predvídať ich zásahy a postupy, ukladanie trestov prebiehalo v „sivej zóne“ mimo rozlišovaciu schopnosť zákonov, rovnako tak možnosť domôcť sa právnej obrany. Hlavným cieľom milície bolo potlačiť akýkoľvek prejav odporu a nesúhlasu, ktorý by mohol predstavovať hrozbu pre udržanie režimu.

III. Neonacistickí skinheads

Po páde socializmu prevzali štafetu skinheadské hnutia. V tom čase (približne od roku 1989 do roku 2000) išlo skôr o subkultúrne lokálne spolky než o organizované protopolitický útvary. Ideologicky nadväzovali na odkaz Tretej ríše a vojnového slovenského štátu, čo demonštrovali aj formou násilností a represálií voči Rómom. Vyhľadávali príležitosti, pri ktorých ich fyzicky napádali, prisvojovali si právomoc trestať ich za „asociálnosť a kriminalitu“ a „vyčistiť od nich ulice“.

Zdroj: Archív Ľudia proti rasizmu

IV. Slovenská pospolitosť

Dôležitým míľnikom v histórii vigilantizmu na Slovensku bol vznik Slovenskej pospolitosti, ktorá bola oficiálne založená ako občianske združenie v polovici deväťdesiatych rokov. Stala sa nielen hegómom pravicovo extrémistickej scény, ale tiež symbolom vzostupu moderného vigilantizmu na Slovensku. Záujem verejnosti vzbudila najmä vďaka uniformám pripomínajúcim rovnošaty Rodobrany, a tiež využívaním symboliky nápadne podobnej symbolom fašistického slovenského štátu.

Napriek tomu, že nevykonávala aktivity typické pre vigilantné skupiny, predstavovala prvý pokus o oživenie polovojenskej skupiny s priamym ideologickým a vizuálnym odkazom na Hlinkovu gardu.

Po tom, ako Najvyšší súd v roku 2006 rozpustil ich prvú politickú stranu Slovenská pospolitosť – Národná strana, vznikli v rôznych regiónoch viaceré nezávislé gardy (Stropkovská stráž, Oravská stráž). Títo strážcovia verejného poriadku boli viac alebo menej personálne prepojení so Slovenskou pospolitosťou (ktorá sa vo forme občianskeho združenia zachovala až dodnes). Slúžili na plnenie rôznych represívnych, násilných aj polovojenských činností.

Medzi regionálne pôsobiace vigilantné skupiny patrila aj Kysucký odpor, s ktorým sa spájali násilné útoky voči Rómom.

V. Národný odpor a „leaderless resistance“

Išlo o skupiny, ktoré sa formovali na voľnom princípe bez hierarchických štruktúr, doslovne „bez vodcu“. Boli aktívne najmä v rokoch 2007 – 2009, kým ich svojím vplyvom nepohltila politická strana Naše Slovensko (neskôr premenovaná na Kotleba – Ľudová strana Naše Slovensko).

Najznámejšou skupinou tohto typu boli Autonómni nacionalisti a rôzne lokálne pobočky hnutia Národný odpor. Ich špecifikami bol odevný „black block“ štýl

(zahalené tváre, okuliare, čierne oblečenie, šatky) a násilné aktivity voči alternatívnej mládeži. zdroj: www.antifa.cz

Fungovali ako ofenzívne krídlo počas demonštrácií a zhromaždení politicky aktívnych extrémistov, hoci neboli ich straníckou súčasťou. Pripisuje sa im aj útok na študentku maďarskej národnosti Hedvigu Malinovú.

Zdroj: Archív Ľudia proti rasizmu

VI. Vzдор Kysuce

Vznik v súčasnosti fungujúcich skupín vigilantov sa datuje od roku 2011, keď bol založený Vzдор Kysuce. (Vzдор Kysuce nie je to isté čo vyššie zmienený Kysucký odpor, aj keď nie je vylúčené, že Vzдор Kysuce vznikol práve na troskách neonacistického hnutia Kysucký odpor). Vzдор Kysuce sa spočiatku predstavoval sériou rozhovorov a videí, v ktorých jeho členovia účinkovali ako „odhodlaní, telesne a duševne odolní mladíci“, ktorí sa venujú vojenským cvičeniam, nácviku strelby a iným militaristické aktivity.

Tento strikne polovojenský charakter začali opúšťať zhruba v rokoch 2014 až 2016, keď sa začali personálne viac prepájať s politickou stranou Kotleba - Ľudová strana Naše Slovensko. Aj pod vplyvom skutočnosti, že niektorí ich „vodcovia“ (napríklad Marián Magát či Marián Mišún) kandidovali do parlamentných volieb za stranu ĽSNS, verejný imidž skupiny a jej aktivity do určitej miery zmenili. Neskôr sa prezentovali najmä ako dobrovoľnícka úderka, ktorá asistuje pri upratovaní lesov, záplavách alebo pri distribúcii potravín pre chudobné slovenské rodiny.

Na rozdiel napríklad od Slovenských brancov lídri Vzduchu Kysuce otvorene prezentovali ideový príklon k nacizmu, obdiv k politike NSDAP, ich členovia "polemizovali" s faktmi o holokauste. Práve v tejto neformalizovanej skupine sa zokupovali ideologicky najradikálnejšie postavy extrémistickej scény.

Pozoruhodné bolo aj ich vyhlásenie z roku 2016, v ktorom vedenie Vzduchu Kysuce vyzvalo svojich členov a sympatizantov, aby sa integrovali do oficiálnych vojenských a policajných zložiek, prenikli do bezpečnostných štruktúr štátu a získavali v nich vojenské zručnosti, informácie a prístup k zbraňam.

Akčná Skupina Vzduch Kysuce
Páč sa mi stránka · 8. júna 2013

Nedostatok hrdosti bielych je naozaj smutná a divná, pretože nikto iný nemá právo byť tak hrdý, ako my, bieli ľudia. Sláva a veľkosť, ktorú muži a ženy našej rasy získali v priebehu storočí, mala slúžiť ako zdroj večnej hrdosti a inšpirácie bielych ľudí po celom svete.

Nikto nemôže byť hrdý na toľko vecí, ako my.

Aby mohol byť jednotlivec psychicky zdravý, musí mať jasný zmysel pre identitu a sebavedomie. Aby naša rasa zostala silná a zdravá, bieli ľudia na celom svete musia rozvíjať zmysel pre rasovú identitu a rasové bohatstvo. Nie je lepší spôsob, ako dosiahnuť túto veľmi potrebnú úroveň rasovej uvedomelosti, než tak, že budeme hrdí na svojich ľudí a svoje úspechy.

Sme bieli, tak buďme hrdí!

Páč sa mi to · Komentovať · Zdieľať

36 ľuďom sa to páči.

VII. Kotleba - Ľudová strana Naše Slovensko (ĽSNS)

Ľudová strana Naša Slovensko vznikla v roku 2009 po tom, ako získala štatutárske právomoci od staršieho, neaktívneho a fakticky mŕtveho politického subjektu Strana priateľov vína. Stačilo jej zmeniť názov, vedenie a dosadiť vlastnú členskú základňu.

Volebný úspech sa dostavil už v roku 2013, keď Marian Kotleba získal funkciu župana v Banskobystrickom samosprávnom kraji. Sofistikovaný vigilantizmus zameraný predovšetkým na rómsku menšinu strane nakoniec pomohol uspieť aj v parlamentných voľbách. V roku 2016 získala viac vyše 8-percentnú podporu a 14 poslaneckých mandátov.

Jedným z dlhoročných sľubov Mariana Kotlebu bola myšlienka založiť takzvanú Domobranu. Prvý pokus o jej zriadenie podnikol už v roku 2012, keď sa neúspešne pokúsil zaregistrovať občianske združenie s názvom Ľudová stráž. Ministerstvo vnútra

registráciu odmietlo a v roku 2016 jeho rozhodnutie potvrdil aj Najvyšší súd SR.

To však strane nebránilo zahrnúť ten istý návrh do svojho oficiálneho volebného programu, s ktorým kandidovala v parlamentných voľbách v roku 2016. V ňom otvorene deklaruje, že *“zriadi domobranu na ochranu práv slušných ľudí všade tam, kde činnosť polície zlyhá”*. V súlade so svojou dlhoročnou stratégiou zastrašovania Rómov zároveň v programe uvádza: *„Každý zločinec si musí byť vedomý toho, že proti nemu tvrdo nasadíme nielen políciu, ale aj Domobranu! Nebudeme tolerovať ani žiadne čierne stavby. Zlikvidujeme ich všetky - rýchlo a bez rozdielu!”*

Napriek tomu, že program explicitne nešpecifikoval, že činnosť Domobrany bude primárne zameraná proti Rómom, bolo to zrejmé už zo samotného nadpisu programovej kapitoly (*„Spravíme poriadok s parazitmi v osadách! Ochránime ľudí pred stupňujúcim sa cigánskym terorom”*).

V každom prípade, bol to po dlhšom čase prvý otvorený pokus, keď parlamentná politická strana na Slovensku deklarovala záujem vytvoriť paralelnú bezpečnostnú štruktúru a buď ňou nahradiť policajné zložky, alebo ju prevádzkovať popri nich.

Hrad zničili, no smetisko ostalo. Nastal čas činov!
Pomôž aj ty upratať smetisko pod hradom Krásna Hôrka!

Stretneme sa 29. 9. o 12:00 hod. na trhovisku pri obecnom úrade v Krásnohorskom Podhradí.
Ideme tvrdo makať - dones si krompáč, pucku, sekeru, rýľ alebo poľnú lopatku!

Okrem toho vigilantizmus dopĺňal činnosť strany ĽSNS prakticky počas celej jej existencie. Organizovala demonštrácie a manifestovala svoju silu všade tam, kde prišlo k incidentom medzi majoritnou časťou obce a rómskou osadou.

V roku 2012 zaujala médiá a verejnosť snahou prevziať na seba kompetenciu štátnych orgánov pri likvidácii čiernych stavieb. V Spišskom podhradí symbolicky odkúpila pozemky, na ktorých stáli rómske obydlia a zároveň ohlásila búracie práce. Marian Kotleba sa zastrájal nasadením „búracej a čistiacej čaty“ v snahe nahradiť údajne pasívne štátne orgány.

VIII. Vlakové hliadky

Zrejme v snahe splniť svoj volebný sľub o Domobrane spustila ĽSNS v lete v roku 2016 projekt vlakových hliadok. Vlakové patroly fungovali formou dvoch až štvorčlenných hliadok zložených z členov ĽSNS oblečených do straníckych tričiek. Ich úlohou bolo „dozorovať“ správanie Rómov vo vlakoch na vybraných úsekoch.

Hliadky organizoval jeden z najhlasnejších a najviditeľnejších poslancov ĽSNS Milan Mazúrek, neslávne známy pre slovný útok na moslimskú rodinu počas protimigrantskej demonštrácie v Bratislave, a tiež odsudzujúcim súdnym rozsudkom za hanobenie rómskej menšiny v diskusnej relácii rádia Frontinus.

S hliadkami sa spájali aj ostatní členovia ĽSNS, medzi inými napríklad poslanec Peter Krupa. Verejnosť ho registrovala najmä v súvislosti s incidentom, keď prišiel do práce (Národnej rady SR) ozbrojený legálne držanou zbraňou.

Hliadky vzbudili obrovskú verejnú aj mediálnu pozornosť. Napriek tomu, že ich schvaľovala časť verejnosti a voličský elektorát ĽSNS, v skutočnosti neprispeli k odhaleniu či prekazeniu žiadneho priestupku a slúžili len ako efektívny marketingový nástroj strany.

IX. Slovenskí branci

Najznámejšiu vigilantnú polovojenský skupinu na Slovensku predstavujú Slovenskí branci. Vznikli v roku 2012 ako neinštitucionalizovaná skupina mladých ľudí zameraná na typicky vojensko-obrannú činnosť. Pripisuje sa im úzke prepojenie s Ruskou federáciou, ktoré má ilustrovať niekoľko súvislostí:

Iniciátorom a aj súčasným vrchným veliteľom Slovenských brancov je Peter Švrček, ktorý sa v roku 2011 zúčastnil niekoľko týždňového cvičenia organizovaného v Rusku vojensko-vlasteneckou organizáciou Stjag (vlajka). Stjag podporuje ruských separatistov na východe Ukrajiny a mnohí jej členovia sa k nim aj pridali. Peter Švrček sa navyše pravidelne zúčastňoval protestov proti NATO pred americkou ambasádou a verejne dával najavo svoj odmietavý postoj k členstvu SR v NATO a sympatie k Ruskej federácii.

Rovnakým výcvikom prešiel minimálne jeden ďalší člen velenia Brancov - príslušník ozbrojených síl SR Michal Feling.

Ďalším zakladajúcim členom, ktorý zohral rozhodujúcu úlohu pri určovaní orientácie Slovenských brancov, bol Marek Rusyniak. Počas niekoľkých rokoch štúdia v Ruskej federácii sa zaujímal o ruský systém vlasteneckej vojenskej výchovy, pričom spolupracoval s niekoľkými organizáciami podobného typu. Po návrate na Slovensko využil svoje vedomosti a kontakty na rozvoj Slovenských brancov. Okrem iného pozval bývalých inštruktorov ruských špeciálnych jednotiek Spetznaz na výcvik formujúcej sa skupiny brancov.

So spoluprácou s Ruskom je spájaný aj ďalší zakladajúci člen Martin Kepřta. Počas rusko-ukrajinského konfliktu pôsobil na východnej Ukrajine, kde sa priamo zapojil do bojov. V rozhovore pre ruskú televíziu bol prezentovaný ako člen medzinárodnej brigády proruských separatistov bojujúcich proti ukrajinskej armáde v Doneckej oblasti, kde aj dodnes žije.

Slovenskí branci si úzkostlivo strážia imidž nepolitickej skupiny, ktorá sa dištancuje od politického extrémizmu a ktorej jediným zámerom je byť dobre pripravenou skupinou bojovníkov pre prípad, že sa Slovensko ocitne v ohrození. Tento obraz však narušajú informácie od ich bývalých členov, ktorí otvorene hovoria o jasnej ideologickej indoktrinácii a sklonoň k autoritárskym metódam v organizácii. Nasvedčuje tomu aj fakt, že Švrček sa do istej miery predsa len zapojil do spolupráce s antisystémovou scénou: po boku T. E. Rostasa, vydavateľa konšpiračného časopisu Zem a Vek, či sudcu Štefana Harabina vystúpil na ich akcii „Cesty k národnej konferencii“, ktorú Rostas organizoval minulý rok v Bratislave. Pri tejto príležitosti sa stal Švrček spoluautorom a signatárom politického a programového manifestu, ktorý vcelku zreteľne deklaruje ideologické postoje jeho tvorcov a signatárov.

Záver

Vigilantizmus sa teší podpore najmä v radoch mládeže. Časť z nej nachádza v aktivitách typických pre silové a represívne zložky istú formu sebauplatnenia a zrejme i priestor na spojenie fyzickej sily s revolucionárstvom. Objavujú sa názory, že záujem o polovojenské organizácie a ich činnosť je „daňou“ za zrušenú brannú povinnosť, a že riešením môže byť vytvorenie legálnych, štátom koordinovaných dobrovoľníckych zložiek.

Treba však dodať, že vigilantizmus a mnohé organizácie pôsobiace v jeho rámcoch priťahujú aj svojou – viac alebo menej priznanou – ideologickou výbavou. Ich členovia väčšinou nestoja o to, aby fungovali ako súčasť „prorežimných zložiek“ a boli nasadzovaní ako obrancovia systému. Naznačujú to aj slová inštruktora Slovenských brancov Filipa Rázgu, ktorý v rozhovore pre Denník N povedal, že „necíti dôveru k tomuto štátu“.

Okrem toho, vo väčšine skupín, ktoré aj tento text spomenul, prichádza k životu antisystémových postojov, k selektívnemu prístupu voči kriminalite páchanej etnickými či náboženskými menšinami, k vyhroteným prejavom nedôvery voči oficiálnym štátnym zložkám. Presne to z nich zároveň robí veľmi rizikové skupiny.

Ich popularita do istej miery súvisí aj s faktom, že na Slovensku dnes nejestvuje skutočná „grassroot“ aktivistická mládežnícka organizácia, ktorá by ponúkla mládežníkom priestor na vlastenecké, ale nerasistické, nekonšpiračné a neagresívne angažovanie sa a ktorá by dokázala zaujať svojou agendou a nebola by vnímaná ako „politicky angažovaná mimovládk“, prípadne mimovládk zameraná len na obhajobu menšinových práv.

Vzhľadom na to, že pri eliminácii týchto skupín bude ťahať polícia vždy za kratší koniec (aj preto, že ich činnosť nie je možné vždy kvalifikovať ako trestné konanie), ostáva skôr výzvou pre občiansku spoločnosť zvládnuť s nimi zápas o vplyv na mladých ľudí. Popritom však vigilančná scéna nesmie zísť z hľadáča spravodajských služieb ani ujsť pozornosti širšej verejnosti.

SLOVAK SECURITY POLICY INSTITUTE
SLOVENSKÝ INŠTITÚT PRE BEZPEČNOSTNÚ POLITIKU

Na vršku 8

811 01 Bratislava

Slovenská republika

Tel.: (+421) (02) 4319 1492

Email: info@slovaksecurity.org

www.slovaksecurity.org

ISBN 978-80-973171-3-3

EAN 9788097317133

MINISTERSTVO

**ZAHRANIČNÝCH VECÍ
A EURÓPSKÝCH ZÁLEŽITOSTÍ
SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

Slovak Security Policy Institute

Realizované s finančnou podporou Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR v rámci dotačného programu medzinárodné vzťahy a zahraničná politika so zameraním na strategickú komunikáciu, Nadácie Friedrich Ebert Stiftung a NATO PDD. Za obsah tohto dokumentu je výlučne zodpovedný Slovenský inštitút pre bezpečnostnú politiku. Názory vyjadrené v publikácii sa nemusia nevyhnutne zhodovať s názormi partnerov projektu a SSPI.

Publikácia bola spracovaná v decembri 2018

© Slovak Security Policy Institute 2018. Všetky práva vyhradené.
Obsah tejto analýzy sa nesmie kopírovať, distribuovať, upravovať
ani poskytovať tretím stranám bez uvedenia vydavateľa.

Vydal Slovak Security Policy Institute, december 2018.

ISBN 978-80-973171-3-3
EAN 9788097317133

